

«Сільськими дорогами деокупованої Київщини» (Візуальні наративи стійкості сільських територіальних громад деокупованої Київщини - збір усних свідчень та фотодокументування).

"Rural roads of the de-occupied Kyiv region"
(Visual narratives of the stability of rural territorial communities of the de-occupied Kyiv region - a collection of oral testimonies and photo documentation).

Аналітичний звіт

«Сільськими дорогами деокупованої Київщини»

(Візуальні наративи стійкості сільських територіальних громад деокупованої Київщини - збір усних свідчень та фото-документування).

"Rural roads of the de-occupied Kyiv region"

(Visual narratives of the stability of rural territorial communities of the de-occupied Kyiv region - a collection of oral testimonies and photo-documentation).

ПОДЯКИ

Дякую кураторам програми «Ініціатива секторальної підтримки громадянського суспільства України» в рамках проєкту «Як громадський сектор наближує перемогу. Досліджуємо» - за можливість розпочати та реалізувати індивідуальний дослідницький проєкт «Сільськими дорогами деокупованої Київщини» (Візуальні наративи стійкості сільських територіальних громад деокупованої Київщини - збір усних свідчень, фото-документування, аналітика).

Дане дослідження стало можливим за підтримки ICAP Єднання у межах проєкту «Ініціатива секторальної підтримки громадянського суспільства», що реалізується ICAP Єднання у консорціумі з Українським незалежним центром політичних досліджень (УНЦПД) та Центром демократії та верховенства права (ЦЕДЕМ) завдяки щирій підтримці американського народу, наданій через Агентство США з міжнародного розвитку.

Дякую жителям сільських територіальних Громад деокупованої Київщини, волонтерам, активістам за надання свідчень під час інтерв'ю та опитувань у експедиційних дослідженнях.

Особлива подяка в.о. Голови Великодимерської селищної громади Броварського району Київської області – Антоніні Сидоренко; Голові Димерської селищної територіальної громади Вишгородського району Київської області – Володимиру Підкурғанному; старості с. Горенка – Ларисі Ліщинській; старості с. Богданівка – Юрію Безпалому; старості с. Демидів – Олександр Мельниченку; директору відділу освіти Димерської селищної ради – Дар'ї Пономаренко; директору Богданівської гімназії Великодимерської селищної ради – Людмилі Дейко; т.в.о директора Димерського ліцею №1 Димерської селищної ради – Петру Гуцалу; експертам з розвитку громад, викладачам УДУ імені Михайла Драгоманова – Івану Харенку, Тетяні Гринюк; волонтерам – Юлії Ніколаєвій, Ксенії Чурсиній та іншим.

Зміст звіту не обов'язково відображає погляди ICAP Єднання, погляди Агентства США з міжнародного розвитку або Уряду США.

«Сільськими дорогами деокупованої Київщини»

(Візуальні наративи стійкості сільських територіальних громад деокупованої Київщини - збір усних свідчень та фото-документування).

Дослідниця: Діана Гринюк (кандидатка географічних наук, викладачка кафедри країнознавства та туризму Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кваліфікована туристична гідеса)

Інформація про автора
hryniukdiana@gmail.com

YouTube канал з інтерв'ю респондентів

Зміст

Подяки	
Резюме	5
1. Вступ. Чому говорити про відновлення під час війни потрібно вже зараз?	8
2. Методологія.	10
3. Громада і війна. Громади, в яких зупинився наступ ворога на Київ.	14
3.1. Наслідки, втрати та спільні сенси відновлення.	14
3.1.1. Великодимерська селищна громада Броварського району Київської області.	14
3.1.2. Димерська селищна територіальна громада Вишгородського району Київської області.....	22
3.1.3. Всупереч: село яке вижило на лінії вогню (Горенка).....	29
3.2. Аналіз даних. Війна та деокупація: які ми є нині?.....	36
4. Висновки та рекомендації.....	53
Список використаних джерел.....	57
Додатки.....	61
Додаток 1.....	61
Додаток 2.....	62
Додаток 3.....	68
Додаток 4.....	77
Додаток 5.....	80
Додаток 6.....	83
Додаток 7.....	85

Резюме

Актуальність. 24 лютого 2022 року відбувся черговий акт невмотивованої агресії росії в Україні на тлі війни що триває з 2014 р. На початку повномасштабного вторгнення, Київська область стала однією з перших жертв нападу російської армії, окупанти вторглися на територію Київщини з декількох напрямів. Під російською окупацією опинилися 15 громад та близько 270 населених пунктів. Зіткнення в області тривали аж до 3 квітня 2022 року. За даними ексголови Київської ОВА Олексія Кулеби, 1368 мешканців області стали жертвами бойових дій та обстрілів. Ця цифра, не є остаточною, оскільки ракетні удари рф тривають. Станом на кінець 2022 року пошкоджено 27 тисяч об'єктів інфраструктури, зокрема близько 24 тисяч об'єктів житлового фонду. Крім цього, руйнувань зазнали заклади освіти й медицини, адміністративні установи. Відновлення триває під час війни і тому, на кінець 2022 року вже вдалося відновити 5551 об'єкт, ще 3460 об'єктів зазнали часткового відновлення. Повністю відновлено 4632 житлові будинки, 153 заклади освіти, 78 закладів охорони здоров'я, 41 адміністративна будівля¹. Після деокупації Київської області в регіоні розпочато розмінування. Зокрема, розмінувано та очищено від вибухонебезпечних предметів понад 21670 га території, проте, небезпека залишається.

Наслідки окупації, військових дій та відновлення регіону представляє особливий інтерес даного проекту в контексті дослідження стійкості окремих територіальних громад через візуальні наративи. Війна триває, проте, відновлення розпочато, ведеться наразі, в тому числі, за участі світової спільноти. Відповідно, за таких умов, існує нагальна необхідність в аналізі досвіду проживання війни та відновлення окремих деокупованих громад Київщини на основі систематизації результатів експедицій, формуванні висновків для подальшої розбудови / відновлення деокупованих громад та поширення правди про Україну.

Мета написання аналітичного звіту. З метою висвітлення проблематики розвитку деокупованих територій, систематизації розвідок міждисциплінарного дослідження та поширення правди про досвід проживання війни у сільських територіальних громадах Київщини під час окупації, на етапі деокупації і нині було здійснено експедиційні дослідження, збір усних свідчень (відео- та аудіо- матеріали), опитування (Google forms) з жителями деокупованих сіл/представниками сільських громад Київської області, місцевої влади та активістів про досвід проживання війни (людські та інфраструктурні втрати); про життя після деокупації і проблеми, які вони долають нині.

Методологія.

Методологія даного дослідження базується на комплексному підході, який охоплює як первинні, так і вторинні джерела інформації. Використання обох видів джерел дозволяє науковцеві глибше проникнути в сутність проблеми, відчутти та переглянути реальність, а також отримати всебічне розуміння ситуації на місці. Для аналізу стану проживання війни, сприйняття сьогодення та можливостей відновлення населеними пунктами, дослідниця взяла участь у експедиційних дослідженнях. Основною метою було визначення сильних та слабких сторін у відновлювальних процесах на місцях. Аналіз психо-емоційного стану та стійкості громад, врахування втрат від війни, економічного рельєфу, місцевої адміністративної політики та історичних переваг конкретних територій став основою для розуміння контексту подій. Цей аналітичний підхід не лише встановлює основи для розуміння причин подій, але й надає базу для виконання поставлених цілей дослідження, які включають як аналітичні, так і практичні

¹ Кулеба підсумував роботу обласної влади на Київщині у 2022 році: головні цифри та факти року, що минає. <https://proslav.info/kuleba-pidsumuvav-robotu-oblasnoyi-vlady-na-kyivshyni-u-2022-rocz-i-golovni-czyfry-ta-fakty-roku-shho-mynaye/>

аспекти. Використання об'єктивних даних та особистої взаємодії з місцевими учасниками дозволяє отримати більш повний та реалістичний образ ситуації.

В ході реалізації проєкту, у процесі формування підсумкового звіту, висновків, рекомендацій щодо досвіду проживання війни деокупованими громадами Київщини були проведені експедиційні дослідження (14 виїздів) за підсумками серії (22) глибинних напівструктурованих інтерв'ю (18 відео-, 4 аудіо-), офлайн та онлайн опитування жителів громад, фото-документування інфраструктурних втрат та відновлень на основі системно-структурного підходу², аналітико-статистичного методу³, порівняльного аналізу⁴, методів тематичного аналізу⁵.

Методика/завдання проєкту передбачала наступне:

- Дослідити досвід проживання війни жителями деокупованих сіл/представниками сільських громад Київської області з **урахуванням візуальних наративів стійкості**, що репрезентуються у дослідженні за запропонованими автором **тематичними блоками** (1) людський ресурс: особиста безпека; 2) втрати/збереження / відновлення житлової, соціальної, виробничої інфраструктури; 3) допомога у відновленні та життя після деокупації і проблеми, які вони долають нині (з використанням збору усних свідчень - онлайн/офлайн, проведенням опитування та фотофіксацією).
- Узагальнити досвід сільських громад у протидії окупації та початку відновлення після деокупації, пересвідчитися у стійкості жителів громад Великодиммерської ОТГ, Диммерської ОТГ, с. Горенка Гостомельської ОТГ, **в яких зупинився наступ ворога на Київ.**
- Зафіксувати допомогу у відновленні та внесок громадського сектору, усіх учасників процесу відновлення як з України так і з інших держав світу.
- Узагальнити первинну інформацію результатів здійснених експедицій та матеріали аналітики, статистики, наявних журналістських розслідувань для подальшої популяризації з метою показати світові, наскільки стійкими виявились сільські територіальні громади у протидії ворогу.
- На основі результатів фотофіксації візуальних наративів руйнувань інфраструктурних об'єктів, пошкоджень історико-культурної спадщини, відновлених об'єктів у сільських громадах деокупованої Київщини **підготувати фотовиставку «Обличчя війни»** (фотопортрети жителів сільських громад що проживали війну під час окупації Київщини весною 2022 (або виїхали та повернулись у свій населений пункт після деокупації) та відновлюють життя в громадах нині; пошкодження інфраструктурних об'єктів, відновлених об'єктів у сільських громадах деокупованої Київщини).
- За результатами проведеного міждисциплінарного дослідження підготувати наукову статтю / розділ у колективній монографії, що видається в державах ЄС; сформувати підсумковий звіт.

Результати. Аналіз проведених експедиційних досліджень, зібраних інтерв'ю, офлайн, онлайн опитувань жителів деокупованих громад Київської області дав змогу: дослідити стійкість сільських територіальних громад в опорі ворожому вторгненню;

² Системно-структурний підхід. Колотуха О.В. // Спортивний туризм та активна рекреація: географія, систематизація, практика (словник-довідник). — Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://geohub.org.ua/node/2438>

³ Статистичний аналіз даних вимірювань: навч. посіб. / Єременко В.С., Куц Ю.В., Мокійчук В.М., Самойліченко О.В. — К.: НАУ, 2013.— 320 с.

⁴ Чепак В. В., Савельєв Ю. Б. Аналіз порівняльний // Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/Аналіз порівняльний>.

⁵ Заграй, Лариса. (2019). Тематичний аналіз як якісний метод у феміністичних дослідженнях. Збірник наукових праць: психологія. 7-16. 10.15330/psp.24.7-16.

відстежити участь громадянського суспільства в обраних до дослідження населених пунктах / громадах; врахувати роль бізнесу, громадських організацій, волонтерських ініціатив, міжнародних фондів, місій та різних типів організацій, окремих меценатів у сприянні відновленню; визначити основні проблеми та завдання, що впливають на розвиток громад на етапі відновлення під час війни.

Висновки. Результати проведеного дослідження дозволили: **1)** сформулювати підсумковий звіт, що репрезентує основні результати міждисциплінарного дослідження з рекомендаціями щодо подальшого розвитку сільських територіальних громад деокупованої Київщини з метою поширення правди про досвід проживання війни; **2)** підготувати аудіо- відео-матеріали за результатами експедиційних досліджень, інтерв'ю та опитувань для подальшого розміщення у соціальних мережах та на YouTube каналі, який створено під проєкт; **3)** сприяти подальшій популяризації матеріалів дослідження у друкованих та інтернет виданнях; **4)** зібрати потужний фото-матеріал (зібрано понад 500 авторських та люб'язно наданих місцевими жителями світлин) для проведення тематичної **фотовиставки «Обличчя війни»**, що через візуальні наративи буде промоцією досліджуваних територій Київщини з правдивим висвітленням наслідків війни та ролі окремої людини/громадянина, громади у протидії ворогу на етапі деокупації і нині.

Фотовиставка «Обличчя війни» 19-25 лютого 2024:

https://www.facebook.com/story.php?story_fbid=7828632357197220&id=100001515996291

https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid02AeFQLnAF6kvDpqjEcEgBMGCDFQfMYSCLBJ1oYkhUstx3Hp7WHSxUH7YPbYwD4nEpl&id=100078007938643

https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid07Rq1N3j7oYLwmVPHwcSnFWEXhdX7WNmmFz8TDzgDyrDcLxusJACoYcXy4daAB6ZHI&id=100001515996291

**« Потенціал України – надзвичайний....Хочу почути ваші ідеї щодо того, як Україна може розвиватися і як ми – зокрема, світова спільнота, приватний сектор – можемо допомогти вам втілити ваші проєкти»
(Пенні Пріцкер, Спецпредставниця США з питань економічного відновлення України, засідання президії Конгресу місцевих та регіональних влад при Президентові України, про відбудову Київщини, 16 жовтня 2023 р.).**

1. Вступ. Чому говорити про відновлення під час війни потрібно вже зараз?

Під час проведення дослідження, експедиційних поїздок по громадам та написання цих рядків, продовжую неодноразово чути сигнали «повітряна тривога», реагувати на щажеди, ракети та балістику, ховаючись між стінами своєї оселі або пристосованих приміщень по маршруту слідування.... Це лише зміцнює бажання висвітлювати правдиво історії людських долі, болючих спогадів, когнітивних образів, нових проєктів, відбудовчих / відновлювальних ініціатив під час проживання війни у деокупованих громадах Київщини. Адже війна триває...

Після деокупації одним із ключових завдань для сільських територіальних громад деокупованої Київщини стало відновлення соціальної інфраструктури, житлового фонду, транспортної інфраструктури, історико-культурної спадщини. Жителі сільських громад деокупованої Київщини згадують жахіття окупації, долають виклики і борються з наслідками війни.

Відновлення деокупованих територій і громад є тривалим процесом. Завершується другий рік повномасштабного вторгнення росії в Україну, проте, допоки так і не змогли побудувати системну політику відновлення регіонів і громад. Ситуація на місцях потребує детального вивчення всіх обставин та наслідків військового вторгнення. Відповідно, відновлення деокупованих громад потребує системного державного підходу, оскільки ці території з їх населенням зазнали морального, фізичного, ментального, психологічного та за національною ознакою тиску. Значними були та й по-більшості залишаються матеріальні, інфраструктурні, соціальні втрати, що відображується на реальних можливостях громад як до подальшого розвитку в умовах звільнення від впливу ворога, так і до повноцінних відновлювальних процесів, що мають повернути втрачений потенціал територіальних та, особливо, людських ресурсів.

Російська агресія призвела до серйозних руйнувань і страждань для цивільного населення України. Населені пункти та інфраструктура, необхідні для повсякденного життя громадян, внаслідок цього конфлікту зазнали серйозних пошкоджень та знищень. Унаслідок військової агресії рф у Київському регіоні, згідно інформації Київської ОВА ⁶, станом на березень 2023 р. фіксується наступне:

- Заклади загальної середньої освіти постраждали частково – 138 об'єктів, повністю – 3 об'єкти.
- Заклади дошкільної освіти постраждали частково – 75 об'єктів, повністю – 8 об'єктів.
- Заклади охорони здоров'я постраждали частково – 116 об'єктів, повністю – 6 об'єктів.

⁶ Київська обласна військова адміністрація. Офіційний веб-сайт. <https://koda.gov.ua/>

- Житлові будинки (багатоповерхові) постраждали частково – 1649 об'єктів, повністю – 53 об'єкти.

- Житлові будинки (приватні) постраждали частково – 18102 об'єкти, повністю – 4316 об'єктів. Також, ворогом було пошкоджено інфраструктуру. Автодороги загального користування та вулиці населених пунктів: 1099 км загалом, з них 293 км – автомобільні дороги державного значення, 440 км – дороги місцевого значення та 366 км – вулиці і дороги комунальної власності. Пошкоджень зазнали 125 адміністративних будівель та центрів надання адміністративних послуг, 23 заклади спорту, 10 закладів соціального захисту, а також 137 об'єктів культури та релігійних споруд.

Знищення центрів культури, освіти, музеїв, шкіл і дитячих садочків є неприпустимим і призводить до невиправданих втрат у розвитку суспільства. Це спрямована атака на основи майбутнього розвитку країни та на її ідентичність. Міжнародна спільнота повинна продовжувати підтримувати Україну і виступати проти російської агресії. Збереження підтримки та наростаючий тиск на агресора є важливими елементами для відновлення миру, стабільності та справедливості. Поважаючи права націй на суверенітет та територіальну цілісність, міжнародна спільнота має продовжувати підтримувати Україну в її боротьбі за мир та суверенітет проти будь-яких форм агресії та незаконного захоплення території.

Проведене дослідження **не дає вичерпну відповідь на питання** «Скільки триватиме війна? Як швидко відбудеться повне відновлення потенціалу громад?», проте, концентрує фокус уваги на необхідності більш ретельного вивчення фактичного досвіду проживання війни у досліджуваних громадах деокупованої Київщини, зокрема, та інших громадах України, що мали схожі обставини та намагаються відновитися. Це забезпечить змогу говорити про необхідність скоординованого процесу на місцевому та державному рівні, який напрацьовує вже нині алгоритм оцінки ситуації на місцях, визначає першочергові завдання для місцевої влади, та який можна буде адаптувати до конкретної ситуації у конкретній громаді максимально ефективно.

Адміністративно-територіальна одиниця - область, район, місто, район у місті, селище, село; (Офіційне тлумачення абзацу третього статті 1 див. в Рішенні Конституційного Суду № 11-рп/2001 від 13.07.2001 (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-01>))

Територіальна громада - жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, селищ, міст, що мають єдиний адміністративний центр; (Абзац другий статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом № 562-ІХ від 16.04.2020 (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/562-20#n8>))

Окупація (лат. occupatio — оволодіння, зайняття, від occupare — захоплювати, займати) — у міжнародному праві тимчасове зайняття збройними силами території противника в мирний чи воєнний час.

Режим окупації регулюється 4-ю Гаазькою конвенцією про закони і звичаї війни на суходолі (1907), Женевською конвенцією про захист цивільного населення під час війни (1949), Гаазькою конвенцією про захист культурних цінностей на випадок збройного конфлікту (1954) тощо. За 4-ю Гаазькою конвенцією, окупація розпочинається зі встановлення фактичного контролю над окупованою територією й утворення окупаційної адміністрації, а припиняється — з моменту втрати фактичного контролю над територією^{7,8,9,10}.

Наратив — це ментальна структура, за допомогою якої можна зрозуміти, як саме протікає наше мислення, як воно структуроване. Наративи відіграють значну роль у формуванні культурних цінностей та переконань, а

⁷ Бабкін В. Д. Окупація // Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/Окупація>

⁸ Мішина, Н. (2023). Тимчасово окуповані території: зарубіжний досвід захисту прав людини. Law. State. Technology, 3, 11–15, doi: 10.32782/LST/2023-3-2

⁹ Дручек, О., & Волуцько, О. (2022). ПОНЯТТЯ ВІЙСЬКОВОЇ ОКУПАЦІЇ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ. Науковий вісник Київського інституту Національної гвардії України, (1), 40–47. <https://doi.org/10.59226/2786-6920.1.2022.40-47>

¹⁰ Yoram Dinstein. The international Law of Belligerent Occupation/ Y. Dinstein. Cambridge: Cambridge University Press. 2009. P. 365.

також використовуються в історичному та політичному контексті для інтерпретації минулих подій та сучасних проблем. Це мережа причинно-наслідкових зв'язків, що розкривають, що і з чого випливає^{11,12,13,14}.

Відображуються контури наявних ризиків, які демонструють, що після деокупації та нині наразі під загрозою є:

- людські ресурси: базові людські потреби – фізичний та психологічний стан / захист, умови проживання, матеріальні потреби;
- житлова, виробнича та соціальна інфраструктура: приватні будинки, адміністративні установи та їх приміщення, школи, дитячі садочки, промислові та аграрні підприємства;
- культурна спадщина: музеї, бібліотеки, історико-культурні пам'ятки. Відтак, все це ставить під загрозу стійкість громади. Процес збереження стійкості громади потребує швидкого, прагматичного, підсиленого **зовнішніми чинниками та внутрішнім балансом Відновлення**.

На думку представників місцевої влади, алгоритм або інструкція щодо відновлення втраченого у війні мають містити такі показники, як рівень пошкоджень на території громади, реальна кількість мешканців та демографічні особливості громади, наближеність до кордону з агресором або лінії фронту, погодні умови та сезон деокупації (наприклад, у зимовий період громади потребували першочергового відновлення об'єктів критичної інфраструктури у сфері теплопостачання). В той же час, на нашу думку, максимально важливими є також соціально-ментальні виміри наслідків та реагувань, особисті занепокоєння та відчуття жителів деокупованих громад глибини власних та місцевих проблем, означення власної ролі у відбудові громади та перспективні бачення щодо стратегічних цілей життя і функціонування громади після Перемоги. Вірним є наголос, що лунає від різноманітних міжнародних організацій та донорів про необхідність перезапуску життя громад (особливо тих, що зазнали найбільших втрат і руйнувань) вже нині, хоча війна триває. Такими діями є можливість не втратити довіру місцевого населення, не посіяти зневіру у думках тих, хто пережив окупацію та продовжує підтримувати життя власної громади своєю працею, креативними ідеями і проектами, потужною участю у волонтерській діяльності, активною позицією у органах місцевого самоврядування, аби голос кожного члена громади був почутий.

2. Методологія.

Методологія даного дослідження спирається як на первинні, так і на вторинні джерела, що дає змогу досліднику максимально зануритись у проблематику, пережити почуте – побачене та переглянути відоме, щоб розвинути всебічне розуміння ситуації на місці. Для того, щоб проаналізувати стан проживання війни, бачення сьогодення та можливості відновлення в кожній конкретній громаді / населеному пункті, аналітикиня (за результатами експедиційних досліджень) мала зрозуміти сильні та слабкі місця у відновлювальних процесах нині. Також була потреба зрозуміти стійкість громад / сіл, окремі аспекти структури населення, його психо-емоційного стану, налаштованості на зміни, відновлення, економічний рельєф з урахуванням

¹¹ Критика — що це таке, суть, визначення, види та приклади. Критик це хто такий. <https://termin.in.ua/krytyka-krytyk/>

¹² Julie S. Downs. Prescriptive scientific narratives for communicating usable science. PNAS. September 16, 2014. 111 (Supplement 4). P. 13627-13633; September 15, 2014. URL: <https://doi.org/10.1073/pnas.1317502111>.

¹³ MithraMoezzi Kathryn B. Janda, Sea Rotmann. Using stories, narratives, and storytelling in energy and climate change research. Energy Research & Social Science. 2017. Vol. 31. P. 1-10. URL: <https://doi.org/10.1016/j.erss.2017.06.034>.

¹⁴ Історик Тімоті Снайдер: «Вони вирішили, що причина їхніх проблем — те, що вони вбили замало українців» - Урядовий Кур'єр - газета центральних органів влади України онлайн. <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/istorik-timoti-snajder-voni-virishili-sho-prichina/>

вtrat від війни, місцеву адміністративну політику та історичні переваги конкретних територій. Це закладає аналітичну основу для розуміння причин певних подій і виконання поставлених цілей дослідження, як аналітичних так і суто практичних.

Враховуючи особливості території об'єкту дослідження, контекст війни та потреби сучасного моменту, з розумінням складності обраного об'єкту та предмету дослідження, **обираємо до дослідження з урахуванням принципу географічності та цілісності сприйняття території Київщини декілька територіальних громад з фокусом на окремі особливо постраждали населені пункти.** Планується дослідити в зоні впливу столичного міста Києва (на північному заході від Києва) Гостомельську селищну територіальну громаду з фокусом на село Горенка, що вважаються одним з найбільших постраждалих в ході активних бойових дій. Також, передбачено дослідити (на сході від Києва) Великодимерську селищну територіальну громаду з фокусом на окремі постраждалі села (Велика Димерка, Богданівка); дослідити (на північ від Києва) Димерську селищну територіальну громаду з фокусом на окремі постраждалі села (особливо, Димер, Демидів).

В рамках аналітичної роботи/проєкту проведено експедиційне дослідження, за підсумками якого реалізовано кабінетну аналітику, що базується на основі **серії глибинних напівструктурованих офлайн інтерв'ю та онлайн-опитування членів громади, представників органів місцевого самоврядування на основі порівняльного аналізу.**

Для оцінки стану збереження громади під час війни, стійкості громади за наслідками деокупації та готовності до відновлення в інструментарій дослідження, інтерв'ю та опитувальник було закладено низку питань (Додаток 1, 2), що дозволили сформулювати тематичні блоки:

- 1) **Людський ресурс:** особиста безпека (фізична та психологічна безпека).
- 2) **Втрати/збереження / відновлення** житлової, соціальної, виробничої інфраструктури.
- 3) **Допомога у відновленні.**

Способи презентації результатів дослідження у науковому світі та їх популяризація і збереження: Відповідно мети проєкту, є потреба дослідити стійкість сільських територіальних громад деокупованої Київщини через візуальні наративи шляхом експедиції зі збором усних свідчень та фото-документуванням про досвід проживання війни жителями сіл. (У період активної фази війни з 24 лютого 2022 та нині). **Фотовиставка візуальних наративів війни включатиме:**

- «Обличчя війни» (фотопортрети жителів сільських громад що проживали війну під час окупації;
- пошкодження інфраструктурних об'єктів, історико-культурної спадщини у сільських громадах деокупованої Київщини.

В ході дослідження здійснено роботу над формуванням вибірки респондентів для інтерв'ю та онлайн опитування, зокрема, застосування методу зручної вибірки (convenience sampling <https://www.questionpro.com/blog/convenience-sampling/>). Часткове застосування ймовірнісної вибірки (probability sampling <https://thedecisionlab.com/biases/survivorship-bias>).

Проведено серію глибинних напівструктурованих офлайн та онлайн інтерв'ю з жителями досліджуваних громад / населених пунктів – представниками селищних рад, волонтерами, головами громад, старостами сільських населених пунктів. Було взято 18 відео- та 4 аудіо-інтерв'ю. **З матеріалами інтерв'ю можна ознайомитись відповідно на створеному під даний проєкт YouTube каналі «Rural roads of the de-occupied Kyiv region /Сільськими дорогами деокупованої Київщини/».** Інтерв'ю проводилися офлайн, а також, частково, через платформу Zoom, тривали перемовини з використанням месенджера telegram, Fb Messenger та за допомогою мобільного зв'язку з подальшою аудіо- чи відеофіксацією. (При цьому було отримано згоду респондента на запис розмови/відео з подальшим

поширенням). Всі матеріали інтерв'ю є доступними, відкритими до поширення та додаються до даного проєкту. **Посилання на YouTube канал**
<https://www.youtube.com/channel/UCzQRsXHRWPN8b585s2gehAw>.

Метою інтерв'ю було отримати ідеї, які можливі до використання та інтерпретації результатів онлайн-опитування. **Тексти інтерв'ю проаналізовано за допомогою методу тематичного аналізу в процесі кодування, що передбачає наступні кроки:**

1. Складання переліку всіх відповідей респондентів;
2. Виокремлення головних думок у відповідях;
3. Створення тез та цитування, що відображають ключові думки;
4. Розділення тегів на три групи: 1) особливості життя громади / населеного пункту під час окупації / війни; 2) негативний досвід впливу війни на розвиток та відновлення громади; 3) бажані очікування та напрямки дій з метою відновлення громади (**Додаток 3**).

Проведено онлайн опитування жителів деокупованих досліджуваних громад Київщини, (за допомогою google forms), у якому взяли участь **133** представників різних населених пунктів (Великодимерської, Димерської та Гостомельської громад деокупованої Київщини), з використанням методу зручної вибірки (convenience sampling^{15, 16, 17,18}) та, частково імовірнісної вибірки (probability sampling^{19,20,21}) з застосуванням функціоналу Google Forms. Для відбору потенційних учасників опитування використовувався простий покроковий підхід у процесі здійснення експедиційних досліджень, знайомства з місцевими жителями та адміністрацією окремих деокупованих населених пунктів – с.Велика Димерка, с. Богданівка, с. Димер, с. Демидів, с. Горенка. Вибірка респондентів, що долучилися до опитування, підтвердила відповідність наступним принципам: 1) гендерної чутливості; 2) вікового розмаїття; 3) приналежності до різних сфер діяльності; 4) майже пропорційне представництво досліджуваних населених пунктів деокупованих громад Київщини; 5) з дотриманням принципу географічності громад. Все вище зазначене дозволяє стверджувати про репрезентативність вибірки.

Відповідно, інструментарій опитування представлено у **Додатку 2**; аналітика результатів опитування представлена у звіті - **3.2 «Аналіз даних. Війна та деокупація: які ми є нині?»**; а підсумки тематичного аналізу відкритих питань з опитувальника (Google forms) проєкту – у **Додатку 4**. Посилання на опитування надсилались/поширювались у приватні повідомлення у соціальних мережах та месенджери. **Респонденти заповнювали опитувальник анонімно.**

Здійснена систематизація отриманих результатів на основі системно-структурного підходу та порівняльного аналізу, узагальнення первинної дослідницької інформації з використанням методів тематичного аналізу, що репрезентується у матеріалі дослідження та у **Додатках 1,2,3,4**.

¹⁵ Berndt, A. E. (2020). Sampling methods. Journal of Human Lactation, 36(2), 224-226. DOI: 10.1177/0890334420906850

¹⁶ Hirschauer, N., Grüner, S., Mußhoff, O., Becker, C., & Jantsch, A. (2020). Can p-values be meaningfully interpreted without random sampling?. Statistics Surveys, 14, 71-91. DOI: 10.1214/20-SS129

¹⁷ Nikolopoulou, K. (2022). What is convenience sampling? Definition & examples. Retrieved from <https://www.scribbr.com/methodology/convenience-sampling/>.

¹⁸ Convenience sampling method: How and when to use it? <https://www.qualtrics.com/experience-management/research/convenience-sampling/>

¹⁹ What Is Probability Sampling? | Types & Examples <https://www.scribbr.com/methodology/probability-sampling/>

²⁰ Probability Sampling: Types, Methods, Examples, and Uses <https://www.quantilope.com/resources/probability-sampling-methods>

²¹ Probability sampling | statistics. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/science/probability-sampling>

Розробка інструментарію та обробка інформації здійснювалася по ходу дослідження у процесі актуалізації дослідницьких завдань. Під час обробки експедиційних результатів дослідження було опрацьовано, також, загальнодоступну інформацію про стан проживання війни громадами деокупованої Київщини, проблеми налагодження життя в громадах та окремі помилки і недоліки відновлювальних процесів, витоками яких є ускладнені аспекти реалізації самоврядування. Був проведений частковий медіамоніторинг, для якого обрано національні та регіональні онлайн-ЗМІ, інформаційні агентства, сайти організацій та органів влади, соціальні мережі (Facebook, YouTube, Telegram). Переліку підлягали окремі суспільно-політичні матеріали обраних ЗМІ, відібрані за ключовими словами «окупація Київщини», «деокупація громад», «втрати від війни», «відновлення та відбудова», «сільські громади і війна», «допомога у відновленні», «волонтерство», «благодійні організації», «громадські організації», «волонтерські організації». Для з'ясування особливостей розвитку та проблем збереження людського, матеріального потенціалу громад під час війни було використано також наукові джерела відкритого доступу, академічні розвідки та окремі журналістські розслідування, аудіо, відео-матеріали. Для переосмислення у нагоді стали матеріали громадських організацій в Україні, міжнародних організацій, програм та платформ, донорських ініціатив, що засвідчують напрацьований досвід у цій проблематиці, регламентують та стимулюють розвиток громадського сектору, місцевої ініціативи і окремого жителя громади в державі Україна до високих стандартів самоврядування, демократії. Вагомим кроком існування громади / населеного пункту / села є відновлення життя та економічного потенціалу, людського потенціалу, що має бути взято до уваги саме в українському варіанті розвитку деокупованих громад під час війни та після Перемоги і донесено до світової спільноти.

Передбачено подальше збереження матеріалів на YouTube каналі та в теці Google диску з метою подальшого можливого розміщення на інших платформах, також, розроблення **аналітичного звіту** з наступною популяризацією результатів дослідження. **Візуальні наративи війни** та її наслідків для громад та їх жителів будуть **репрезентовані у фотовиставці «Обличчя війни»** (фотопортрети жителів сільських громад що проживали війну під час окупації; пошкодження інфраструктурних об'єктів, історико-культурної спадщини у сільських громадах деокупованої Київщини та факти відновлення). Матеріали фотофіксації, аудіо- та відео-матеріали, зібрані під час експедиційних досліджень, будуть розміщені на YouTube каналі, що створений для проєкту.

Обмеження дослідження

Станом на час проведення дослідження триває війна, основними викликами якої на більшості території України та на територіях досліджуваних деокупованих громад Київської області є часті повітряні тривоги, загрози обстрілів ракетами та атаки шахедами. Відповідно, це дещо знижує реальні можливості та бажання в рівній мірі окремих верств місцевого населення до відкритого спілкування, особливо, що стосується долучення до категорії респондентів осіб старше працездатного віку з метою їх інтерв'ювання. Частково заважала надмірна емоційність та відчуття трагізму від пережитого, про що не завжди місцеві жителі деокупованих населених пунктів Київщини хотіли згадувати. Саме тому серед представлених 22 респондентів (18 відео та 4 аудіо-інтерв'ю) кількість осіб старше працездатного віку – 4 особи. Проте, на нашу думку, вони значною мірою репрезентують бачення питань дослідження представниками даної вікової категорії.

Усвідомлюємо, що в опитуванні, проведеному за допомогою Google forms не змогли взяти участь:

1) місцеві жителі, що не мають технічних можливостей (мобільних пристроїв, комп'ютерної техніки);

- 2) місцеві жителі, що виїхали за кордон внаслідок війни (до окупації або у післяокупаційний період);
- 3) дуже важлива категорія – місцеві жителі, чоловіки та жінки, що нині захищають Україну у різних типах військ Збройних Сил України (ЗСУ) або допомагають фронту волонтерством та перебувають на лінії фронту.

3. Громада і війна. Громади, в яких зупинився наступ ворога на Київ

***Контекст війни.** Світ був збентежений злочинами росії проти людяності та завданими втратами. Проте, навіть у війни є свої правила. Зокрема, вони передбачають збереження культурних цінностей. Це закріплено в Гаазькій конвенції 1954 року. росія, яка також підписала цю конвенцію, щоденно порушує її вимоги. росія знищує українську громаду, життя людей, культуру та ідентичність.*

24 лютого 2022 року відбувся черговий акт невмотивованої агресії росії в Україні на тлі війни що триває з 2014 р. Напочатку повномасштабного вторгнення, Київська область стала однією з перших жертв нападу російської армії. 24 лютого окупанти вторглися на територію Київщини з декількох напрямів, у тому числі, пройшовши через кордон республіки білорусь. Зіткнення в області тривали аж до 3 квітня 2022 року. Під російською окупацією опинилися 15 громад Вишгородського, Бучанського та Броварського районів, а це близько 270 населених пунктів. У ході воєнних дій у 2022 році було зафіксовано пошкодження 46 територіальних громад з 69.²² Особливо сильно постраждали населення та інфраструктура Гостомельської, Бучанської, Ірпінської, Великодимерської, Бородянської, Макарівської, Дмитрівської громад. На півночі Київщини зазнали окупаційного тиску Димерська, Іванківська, Поліська селищні територіальні громади.²³ Наслідки окупації, військових дій та відновлення регіону представляє особливий інтерес даного проєкту. Війна триває, проте, відновлення розпочато, ведеться наразі, в тому числі, за участі світової спільноти.

3.1. Наслідки, втрати та спільні сенси відновлення.

3.1.1. Великодимерська селищна громада Броварського району Київської області.

(Перебувала під окупацією з 7/8 березня по 30 березня 2022 р.)

²² Великодимерська селищна рада. <https://vdsr.gov.ua/>

²³ Київська обласна військова адміністрація. Офіційний веб-сайт: <https://koda.gov.ua/>

Антоніна Сидоренко, в.о. Голови Великодимерської ОТГ під час інтерв'ю, фото від 3 листопада 2023 р.

«...Любов один до одного, згуртованість, відповідальність за кожного, це дуже важливо! Підтримка відчувалась постійно, ну і звичайно, віра. Віра в те, що ось-ось все минеться, це треба пережити, це треба перетерпіти... Все буде добре!» (Антоніна Сидоренко в.о. Голови Великодимерської ОТГ)

З початком активної фази війни рф в Україні багато жителів громади зголосились і проходять службу в лавах ЗСУ. На жаль, з 24 лютого 2022 року громада втратила вже багато захисників... Значні жертви і під час окупації. Одне село Плоске з населенням близько 500 чоловік: за 11 днів окупації російські загарбники закатували і вбили 12 селян, схожа ситуація по інших населених пунктах громади...

Нині відомо, що в громаді пошкоджено або повністю зруйновано 2343 об'єкти. З них:

- 2183 житлові будинки приватного сектору (222 зруйновані повністю, 478 погребували капітального ремонту, 1483 потребували поточного ремонту);
- 54 багатоквартирні будинки (12 потребували капітального ремонту, 42 погребували поточного ремонту);
- 7 шкіл (погребували капітального ремонту 3, поточного 4);
- 4 дитячих садочки (потребують капітального ремонту 1, поточного 3);
- 7 закладів охорони здоров'я (потребували капітального ремонту 2, поточної о 5);
- 7 адміністративних будівель (потребували капітального ремонту 2, по точного 5);
- понад 75 приватних підприємств;
- пошкоджень зазнала інфраструктура, дороги та 5 мостів.

На одній із робочих зустрічей з Антоніною Сидоренко, підготовка до інтерв'ю, с. Велика Димерка, фото від 12 жовтня 2023 р.

« ...Скласти тривожну валіжку можливо і потрібно було... але думки були зовсім інакші, хто? Хто як не ти? Ми маємо бути на місці. Ми маємо щось робити, діяти! Ми відповідальні звичайно за дітей, за батьків і за всю громаду в цілому...» (Антоніна Сидоренко в.о. Голови Великодимерської ОТГ)

В ході проведення експедиційних досліджень підтверджується, що Великодимерською селищною радою проведено роботу з фіксації та опрацювання всіх руйнувань, які виникли внаслідок збройної агресії рф. За 2022-2023 обстежено та зафіксовано 100% зруйнованих та пошкоджених приватних домогосподарств, житлових будинків, соціальних та адміністративних будівель.

Людмила Дейко, директорка Богданівської гімназії у зруйнованому агресором спортивному залі, весна 2022 р. (фото з архіву Людмили Дейко)

Згідно Методики обстеження будівель та споруд, пошкоджених внаслідок надзвичайних ситуацій, бойових дій та терористичних актів²⁴, незалежними сертифікованими експертами, за рахунок бюджетних коштів складено *більше 1200 звітів та визначено ступінь та категорію пошкодження. Від громадян прийнято та опрацьовано більше 2000 заяв*²⁵.

Враховуючи отриману інформацію, в Управлінні будівництва було створено реєстр про руйнування та пошкодження, який вміщує в себе дані, окремо про кожен приватний житловий будинок та будівлі адміністративного та соціального призначення, приватні підприємства. Завдяки цьому та державній програмі відновлення стало можливо почати роботи по відновленню пошкоджених будівель. Станом на другу половину 2023 в цілому по громаді проведена заміна віконних та дверних блоків за рахунок бюджетних коштів в кількості більше 900 блоків на загальну суму 8,8 млн. грн. Також від кожного населеного пункту, за рішенням старостату, було відібрано, загально 69 домогосподарств, для виконання робіт по капітальному ремонту в пошкоджених будинках за кошти субвенції. Виготовлено проектну документацію, пройдено експертизу та залучено підрядні організації і технагляд до виконання робіт. Наразі завершені капітальні ремонти по відновленню дахів в 61 будинку в селах Світільня, Залісся. Русинів, Велика Димерка, Плоске, Богданівка, Бобрик, Гоголів, Шевченкове. Всі акти виконаних робіт на суму більше 25 млн. грн погоджені та підписані власниками будинків. Далі власники пошкоджених будинків подали електронні заяви на компенсацію (Є-відновлення) та отримують компенсацію від держави на виконання повного ремонту.

Виготовлено проектну документацію по капітальному ремонту пошкоджених багатоквартирних будинків в с. Залісся, селище Велика Димерка, с. Шевченкове, с.Плоске, с. Богданівка. Розпочато будівельні роботи по адресах с. Богданівка. вул. Хоменка 30; с.

²⁴ Про затвердження Методики проведення обстеження та оформлення його результатів.

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0898-22#Text>

²⁵ Звітпропрямізібиткиінфраструктури відруйнуваньвнаслідоквійськовоїагресіїросіїпротиУкраїни заріківідпочаткуповномасштабноговторгнення. https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/03/UKR_Feb23_FINAL_Damages-Report-1.pdf

Шевченкове, вул. Вишнева, 33; с. Плоске, вул. Київська, 7. Завершені роботи по відновленню покрівель в с. Залісся та смт Велика Димерка.

Також, бойовими діями були зруйновані заклади освіти в с. Богданівка. с. Плоске, садочок в с. Богданівка, будівлі старостату в с. Богданівка. с. Шевченкове.

Богданівська гімназія Великодимерської селищної ради, с.Богданівка, фото від 17 жовтня 2023 р.

Богданівська гімназія Великодимерської селищної ради, с.Богданівка, фото від 17 жовтня 2023 р.

Дитячий садок до окупації, с. Богданівка, 2021 р.
(фото з архіву Антоніни Сидоренко)

Дитячий садок після окупації, с. Богданівка, весна 2022 р. Соса-Кола відбудує дитячий садок, який російські злочинці підірвали під час окупації (фото з архіву Антоніни Сидоренко)

Наразі вже виготовлена проектна документація та визначена кошторисна вартість капітального ремонту зруйнованих шкіл, садочка та будівель старостатів і сумарною кошторисною вартістю будівництва 472 551.631 тис. гривен. Спонсором будівництва садочка в с. Богданівка виступає Іноземне Підприємство **“КОКА-КОЛА БЕВЕРІДЖИЗ УКРАЇНА**

ЛІМІТЕД", завод якого знаходиться в селищі Велика Димерка, Забудовником та розпорядником коштів визначена благодійна організація "Червоний Хрест". На даний момент Забудовник проводить тендер на відбір генерального підрядника. **Проекти шкіл в с.Богданівка та с.Плоске подано до програми відновлення КОДА.** Наразі розпочато відбудову школи в с. Плоске. Від Броварської районної державної адміністрації за рахунок бюджетних коштів і програми по відбудові було отримано та видано по заявам потребуючих громадян шифер в кількості 4 367 шт для самостійного ремонту дахів. Також, за рахунок місцевого бюджету виконується відновлення та ремонтуються лінії вуличного освітлення по селах громади. На сьогоднішній день па поточний ремонт пошкоджених мереж вуличного освітлення витрачено 835244,34 грн.

Великодимерська селищна рада тісно співпрацює з міжнародними благодійними фондами:

- 1) Міжнародна мережа благодійних організацій «Карітас України» <https://caritas.ua/about/>
- 2) Чеська гуманітарна організація «Людина в біді»
<https://ukraine.peopleinneed.net/ua/mizhnarodnyi> Україна
<https://ukraine.peopleinneed.net/ua/ukraina>
- 3) Благодійний фонд «Рокада» <https://rokada.org.ua/#>
- 4) Товариство Червоного Хреста України <https://redcross.org.ua/about-urcs/>
- 5) Американський Благодійний фонд «До України з любов'ю»
<https://mykyivregion.com.ua/news/amerikanskii-blagodiinii-fond-nadaje-kvartiri-u-kilkox-gromadax-kiyivshhini>
- 6) Фонд ООН в галузі народонаселення <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/unfpa-fond-oon-u-galuzi-narodonaselennya-dopomagaye-ukrayini-dolaty-naslidky-seksualnogo-nasylstva-pov-yazanogo-z-vijnoyu/> та інші.

З допомогою та за кошти благодійних організацій було частково встановлено віконні блоки та металопластикові двері в приватних житлових будинках, надана допомога домогосподарствам будівельними матеріалами. З допомогою та за кошти благодійних організацій найбільш незахищеним сім'ям, в яких повністю зруйновано житло, було надано модульні будинки. Від фонду ООН в галузі народонаселення в кількості 19 шт від фонду "До України з любов'ю" надано та ще надається в кількості 56 шт. Також благодійний фонд «Карітас Україна» погодив видачу 15 модульних будиночків.

Також виготовляється проектна документація на будівництво протирадіаційних укриттів (ПРУ) в населених пунктах Рудня, Світільня. Технічна документація по с. Шевченкове виготовлена та є в наявності. Виготовлена проектна документація та в процесі реалізації укриття в с. Гоголів. Проведено відкриті торги на суму 2млн.грн та визначено підрядника, який займається вивезенням будівельного сміття з пошкоджених будівель. На 22.09.2023р. постійно працюючою комісією, до якої входять співробітники Управління будівництва, виконано більше 300 обстежень, згідно постанови N381(Є- відновлення), та нараховано більше 50млн. грн компенсації, з яких вже виплачено більше 30 млн.грн.Також вивчається питання надання компенсації по повністю зруйнованих будівлях, згідно постанови N600 та планується в найближчий час запуск її роботи.

За інформацією Антоніни Сидоренко, Великодимерською ТГ в співпраці з судовим експертом, постійним членом Дисциплінарної палати Центральної експертно-кваліфікаційної

комісії при Міністерстві юстиції України, заступником голови комітету з питань правосуддя, експертної діяльності, банкрутства, виконання судових рішень Громадської ради при Міністерстві юстиції України Черніним Яковом Олександровичем було проведено кваліфікаційні експертизи згідно норм ЄС в кількості 7 шт та подано **позов до міжнародних інстанцій по репараціям за пошкоджене та зруйноване житло**.

Життя триває...громада долає перепони, відновлюється, гуртується. В рамках популяризації здорового способу життя, патріотичного виховання молоді 25 листопада 2023 р. відбувся фізкультурно-оздоровчий захід "Спорт заради перемоги" – учасниками стали місцеві жителі, активісти, волонтери та, безпосередньо, в.о. Голови Великодимерської селищної громади – Антоніна Сидоренко. Марафон сприяв єднанню громади, плеканню сили волі та бажанню перемогати.

Учасники та переможці марафону, с. Велика Димерка, 25 листопада 2023 р. (Антоніна Сидоренко та Тетяна Драна по центру)

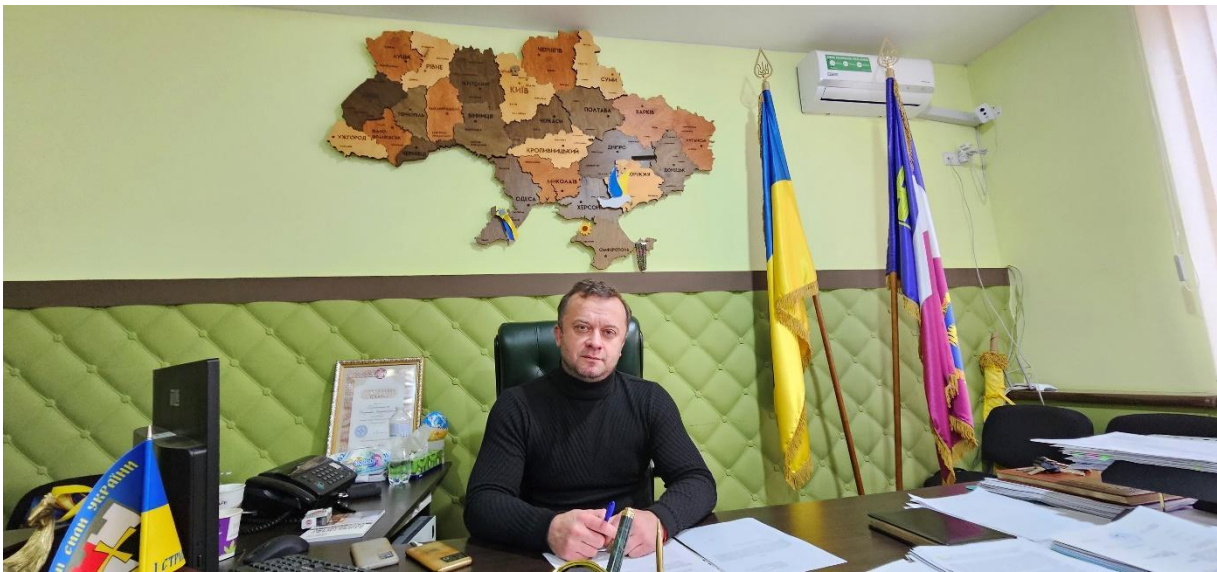
Про с. Велика Димерка (фрагмент медіамоніторингу):

1. Велика Димерка: підтримуємо деокуповану громаду – Centreua
<https://centreua.org/spilnodiemyo-z-terytorialnymy-gromadamy/tsentr-spilnyh-dij-dopomagaye-deokupovaniy-velykodymerskij-gromadi/>
2. Звільнена від окупантів Великодимерська громада (відео)
<https://youtu.be/Fktc44nFn0Q?si=cPCC7Vv2dSPV5CcG>

3. Злочини окупації с.Плоского Великодимерської Громади що на Київщині (відео) <https://youtu.be/J6xDbOggdXM?si=e1mdi99JB9h48b4u>
4. За годину їзди від столиці – знищені сотні будинків та десятки трупів. Велика Димерка після окупації (відео) <https://youtu.be/bLUITOdeP1U?si=5vQ155r7gSPPmPuW>
5. Сотні тисяч жителів селищ на Броварському напрямку лишились без світла, газу і зв'язку (відео) <https://youtu.be/A0Ts0tiBPWo?si=kJOI5GNrhLqVig4p>

3.1.2. Димерська селищна територіальна громада Вишгородського району Київської області.

(Перебувала під окупацією з 24 березня по 31 березня 2022 р.)

Володимир Підкурғанний, Голова Димерської ОТГ, с. Димер, фото від 1 листопада 2023 р.

«Сьогодні для кожного громадянина, для Громади і Держави головне – це Перемога! Інше все вирішується і з тим ми впораємося...» (Володимир Підкурғанний, Голова Димерської ОТГ)

...25 лютого 2022 року о 3 год ранку громада була окупована військами РФ, залишившись без транспортного сполучення із підконтрольними територіями ЗСУ. Так тривало до 1 квітня 2022 року...

Нині понад 800 жителів громади проходить службу у лавах ЗСУ. Вже 28 захисників – мешканців громади полягли на полі бою...За наслідками окупації загинили і закатовані є до 20 осіб (матеріали справ у правоохоронних органах, розслідуються як війнні злочини). Щодо цивільних полонених, наразі їх 42 людини, що перебувають у полоні з березня 2022 р. Стосовно безвісті зниклих – це інформація з обмеженим доступом.

Руйнації с. Демидів, фото від 1 листопада 2023 р.

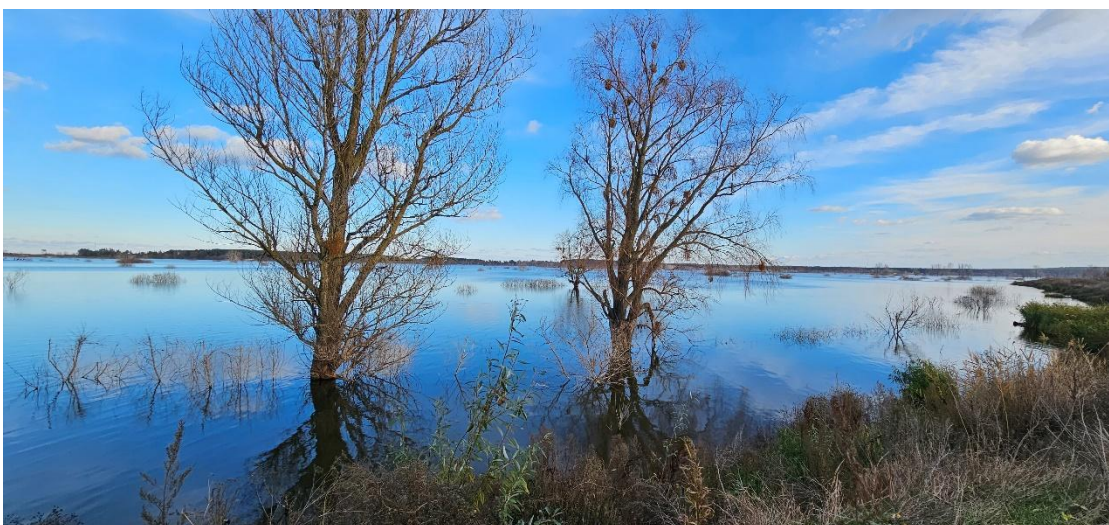
*«Під час окупації, майже два тижні працював маршрут, яким не лише доставлялися продукти харчування, а й вдалося доставити близько 1000 людей на територію підконтрольну ЗСУ, на лівий берег Вишгородського району, в район с. Лебедівка. Тут варто згадати про тих хто допомагав, зокрема: Олександр Хіміч, Ігор Геза, Наталія Кальченко, старости Андрієнко Анатолій, Оля Довгопола та ще багато людей громади...»
(Володимир Підкурғанний, Голова Димерської ОТГ)*

Димерська селищна територіальна громада створена у 2020 році.

- Складається із 34 населених пунктів із адміністративним центром у селищі Димер.
- Загальна кількість населення близько 24 тис.
- Площа територій 957, 33 км.кв. Населення – 23584 осіб.
- За основними економічними розрахунками Міністерства фінансів громада є дотаційною - 23 млн. грн.
- Бюджет громади на 2021 рік 215 (97) млн грн/179 млн грн. Виконання на кінець року 101%
- Бюджет громади на 2022 рік - 237,5 (105)/176,5 млн грн. Станом на 1 квітня виконання 85% 2022 року виконання складало. Виконання на кінець року 107,6%.
- Бюджет громади на 2023 рік - 210 (86) млн. грн./107 млн. грн. Станом на сьогодні виконання 129 %²⁶.

Фактично, на початок активної фази агресії рф в Україні кордони громади стали лінією зіткнення ЗСУ та ворожих збройних сил. В результаті чого, пошкоджено близько 1400 житлових будинків, з яких понад 100 зруйновано повністю, близько 200 підтоплені водою.

²⁶ Димерська селищна територіальна громада. Офіційний сайт Димерської селищної ради.
<https://dymerrada.gov.ua/>

Підтоплення, що завадили ворогу просунутися далі до Києва, с. Демидів, фото від 1 листопада 2023

«...Лютізький плацдарм... Він розташований за 15 кілометрів від нас. Але через те, що немає електроенергії і перестали працювати насоси на дамбі, річка Ірпінь набрала свого колишнього об'єму. У плани росіян це не входило, вони такого не очікували. Вони намагалися форсувати річку, а там їх уже зустрічали наші військові. Росіяни поверталися дуже злі, жорстокість до місцевих зростала»- розповіла місцева мешканка.

Руйнації с. Демидів, фото від 1 листопада 2023

На момент закінчення окупації були пошкоджені всі мостові переїзди, по суті, всі транспортні шляхи були відрізані. З усіх зруйнованих будівель 95% - це житловий фонд. Пошкоджень також зазнали будинки культури, школи, дитячі садочки.

«Будівництво з нуля школи або дитячого садочку – це шалене навантаження на будь-який бюджет, адже це близько 130-150 млн. гривень. Дякувати Богу, повністю знищених об'єктів у громаді не було, лише різного ступеню пошкодження...» (Володимир Підкурғанний, Голова Димерської ОТГ).

Після деокупації громада була без світла, водопостачання, без транспортного сполучення, частково без газопостачання, інтернету та мобільного зв'язку. Було лише одне питання. Із чого починати?І почалося покрокове відновлення. Значний обсяг допомоги у вигляді будівельних матеріалів надано народним депутатом Ольгою Василевською-Смаглюк та її благодійним фондом, активно допомагали міжнародні та громадські організації: Добробат, Карітас, Червоний Хрест, Актед, Рокада, Юнісеф, Юлід, Ротарі. На кінець літа 2023 р. понад 45% власників пошкоджених будинків отримали пряму допомогу для їх відновлення. Характер такої допомоги різноманітний. Наприклад, 1400 безкоштовних вікон отримали мешканці громади за рахунок взаємодії із КОВА.

Важливим на сьогодні є реалізація прийнятого Закону України про відшкодування зруйнованого і пошкодженого житла, підписаного Президентом України - Офіційний портал Верховної Ради України https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/234589.html . Так, на осінь 2023 було отримано 92 заявки, 60 із яких опрацьовано і жителі громади отримають до 200 тис.грн., йдеться виключно про легку категорію пошкоджених житлових будинків. Свої зусилля об'єднали держава, жителі громади та благодійні організації. Особливу подяку висловлюють у всіх відновлювальних процесах народному депутату Ользі Василевській-Смаглюк, яка завжди була та залишається на зв'язку із громадою. Завдяки її участі та активності ЮНІСЕФ у громаді облаштовано 4 сучасних укриття у закладов освіти, завершується ремонт укриття у школі в с.Козаровичи, йдуть ремонтні роботи у Ліцеї №2 селища Димер, ремонт у школі с. Ясногородка, підготовлено проєкт по ремонту укриття у Димерському Ліцеї № 1 зі співфінансуванням із КОВА. Є позитивна динаміка і реальні результати.

Облаштоване укриття у закладі дошкільної освіти «Зернятко», с. Димер (на фото Наталія Басюк, вихователь-методист), 1 листопада 2023 р.

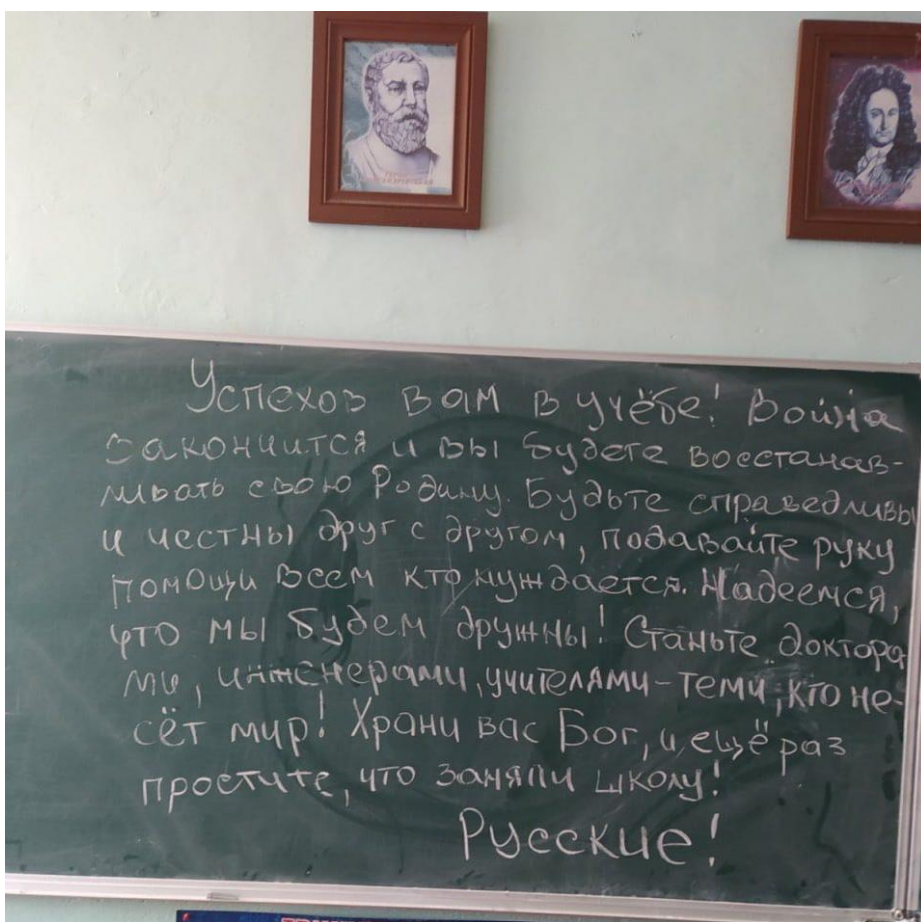
Облаштоване укриття у закладі дошкільної освіти «Зернятко», с. Димер, 1 листопада 2023 р.

Громада має позитивний досвід співпраці із міжнародними організаціями та інституціями:

1. Міжнародний комітет «Червоного хреста» (спецтехніка, будівельні матеріали, часткова грошова компенсація постраждалим, будівельний інструмент, продуктові набори)
2. Міжнародний французький фонд «ACTED» (віконні блоки, дверні блоки)
3. Благодійний фонд «Рокада» (відновлення будинків)
4. Благодійний фонд «Карітас» (допомога у відновленні пошкоджених будинків)
5. Дитячий фонд UNICEF (медична допомога, медичне обладнання, ремонт укриттіву закладах освіти)
6. U-LEAD з Європою (допомога технічним обладнанням, генераторами)
7. Міжнародна організація НЕФКО (модернізація водопостачання, тепlopостачання, каналізації)
8. «Ротарі клуб» (пожежна машина, генератори, харчові набори)
9. ГО «Добробат» (відновлення пошкоджених будинків)
10. «Жіночий консорціум», «Надія і житло», «New way»

Обличчя війни. Катюжанський опорний ліцей за наслідками окупації, с. Катюжанка (фото з архіву Дар'ї Пономаренко)

Обличчя війни. Відкритий цинізм окупантів. Катюжанський опорний ліцей за наслідками окупації, с. Катюжанка (фото з архіву Дар'ї Пономаренко)

Димерський ліцей №1 нині, с. Димер. Фото від 1 листопада 2023 р.

Дар'я Пономаренко, директор відділу освіти Димерської селищної ради під час інтерв'ю. Фото від 15 листопада 2023 р.

«Ми дотаційна громада, у цьому 2023 р. розмір базової дотації склад 23 млн. гривен. Проте ми знайшли таку можливість і перерахували на потреби підрозділів наших захисників 17,7 млн. грн. За цим показником входимо в перше двадцятку громад Київської області, яких всього 69. Це внесок кожного нашого жителя в Перемогу» (Володимир Підкурғанний, Голова Димерської ОТГ)

Про с. Демидів (фрагмент медіамоніторингу):

1. «Зате вони не дійшли до Києва». Як живуть селяни у затопленому війною Демидові (ФОТОРЕПОРТАЖ) <https://hromadske.ua/posts/zate-voni-ne-dijshli-do-kiyeva-yak-zhivut-selyani-u-zatoplenomu-vijnoyu-demidovi>

2. Демидів: як живе село, яке стало водним рубежем для ворога <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3691926-demidiv-ak-zive-selo-ake-stalo-vodnim-rubezem-dla-voroga.html>

3. У Демидові на Київщині почалися роботи з відновлення зруйнованого мосту (фото, відео) | КиївВлада - Новини Києва й столичного регіону <https://m.kievvlast.com.ua/news/u-demidovi-na-kiivshhini-pochalisya-roboti-z-vidnovlennya-zrujnovanogo-mostu-foto-video>

Димер.

4. ЗСУ звільнили 15 населених пунктів на Київщині: серед них Демидів і Димер - 24 Канал https://24tv.ua/zsu-zvilnili-15-naselenih-punktiv-kiyivshhini-sered-nih-demidiv_n1930787

5. Новини Київщини - Мешканка Димера розповіла про життя в окупації — УНІАН <https://www.unian.ua/war/novini-kijivshchhini-meshkanka-dimera-rozpovila-pro-zhittya-v-okupaciji-novini-kiyeva-11781045.html>

6. ЗСУ ведуть бій в районах Димера та Іванкова на Київщині – Генштаб <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3412276-zsu-vedut-bojovi-dii-v-rajonah-naselenih-punktiv-dimer-ta-ivankiv-genstab.html>

7. Димерська громада відновлює життєдіяльність після окупації - Вишгородська районна рада <https://vyshrada.gov.ua/?p=48743>

8. Голова Димерської ОТГ Володимир Підкурғанний: Головне – щоб була перемога. Із усім іншим впораємося <https://mykyivregion.com.ua/analytics/golova-dimerskoyi-otg-volodimir-pidkurgannii-golovne-shhob-bula-peremoga-iz-usim-insim-vporajemosya>

9. Володимир Підкурғанний на Конфедерації будівельників України — Димерська селищна рада

<https://dymerrada.gov.ua/news/1019-volodymyr-pidkurgannyy-na-konfederatsiyi-budivelnykiv-ukrayiny.html>

10. 5 питань: Володимир Підкурғанний, глава Димерської ОТГ (відео) <https://youtu.be/zA0sM1DiTyY?si=on3nnVqmXWbm4rl5>

11. Як виживали під російською окупацією мешканці Димерської громади на Київщині | Слідство.Інфо (відео) https://youtu.be/zlqjdunJ_jY?si=2G-SYkwXVZSs-TDb

3.1.3. Всупереч: село яке вижило на лінії вогню (Горенка).

Село Горенка Гостомельської селищної громади Бучанського району Київської області (з 24 лютого впродовж березня село перебувало на лінії фронту)

Площа – 29,1 кв.км. Населення – 5358 осіб.

На початку вторгнення з села втекли місцеві депутати та староста, Горенка залишилась без керівництва. Відповідальність і владу у такий складний момент взяли на себе місцеві активісти: юристка-волонтерка Лариса Ліщинська та брати Геннадій і Вадим Чухманенки – банкір і уролог. Вони зробили все можливе і неможливе для оборони села.

Під час активних обстрілів села 24 місцевих тероборонівців «боронили» територію та будинки від різних лих війни. Під обстрілами загинуло 7 місцевих жителів, 11 було важко поранено...

Лариса Ліщинська, староста с. Горенка, фото від 4 листопада 2023 р.

«Десь за два тижні до війни мені наснилася мама на тлі зруйнованого села, показала долоні. На одній долоні було число 2, на іншій – 4, коли звела руки разом, вийшло 24... Тоді я й зрозуміла, що стою перед вибором: залишатися чи їхати...» - розповідає волонтерка і сільська староста Лариса Лещинська.

За даними ООН село Горенка було знищено на 80%, тобто кожні 8 з 10 хат зруйновано. За даними Київської школи економіки (KSE) в межах проєкту «росія заплатить» підраховано сумарні збитки інфраструктури села Горенка ²⁷ від повномасштабної війни рф проти України, що становлять майже **2,5 млрд гривень (85 млн доларів)**. У Київській області експерти почали проводити оцінку зруйнованого житла²⁸. Процес розпочато з Гостомельської ОТГ, адже там більше 3000 постраждалих будинків.

²⁷ Сумарні збитки інфраструктури села Горенка (<https://www.unian.ua/economics/finance/zbitki-viyi-v-ukrajini-infrastrukturi-odnogo-z-sil-kijivshchini-zavdano-zbitki-na-2-5-milyardi-griven-novini-kiyeva-11828904.html>)

²⁸ В Київській області експерти почали проводити оцінку зруйнованого житла.

<https://www.unian.ua/society/viyi-v-ukrajini-v-kijivskiy-oblasti-eksperti-pochali-provoditi-ocinku-zruynovanogo-zhitla-novini-kiyeva-11883018.html>

Руйнації с. Горенка, фото від 4 листопада 2023 р.

Руйнації с. Горенка, ТОВ «Українська швейна фабрика, фото від 4 листопада 2023 р.

«Рашисти вбили нашу волонтерку Яну Михиденко, коли вона їхала зустрічати біженців з Гостомеля. Це сталося 11 березня. Дві ворожі кулі, випущені в лобове скло автівки, обірвали життя молодій мамі та дружини Яні. Їй було лише 33 роки...» (Лариса Ліщинська)

Горенка одне з найбільш постраждалих сіл на Київщині, яке з перших днів війни опинилося у кілометровій зоні фронту. За час активних бойових дій у селі **Горенка пошкоджено та зруйновано:**

- **105 із 239** загалом наявних у селі об'єктів промислової інфраструктури.

- пошкоджених об'єктів соціальної інфраструктури - 17 закладів торгівлі, 3 магазини, 3 заклади харчування,
- пошкоджена церква,
- зазнали руйнувань 1 заклад освіти та 1 медична лабораторія.

Руйнування житлової інфраструктури с. Горенка, фото від 5 листопада 2023 р.

За кошти **міжнародних партнерів** вдалося вже нині відбудувати надзвичайно важливий для села об'єкт, це так званий «Гостомельський центр первинної медико-санітарної допомоги». Амбулаторія розрахована на обслуговування пацієнтів також сусіднього села Мошун (що було зруйноване на 90%). *Проект задумали та реалізували з урахуванням кращих світових практик: декарбонізації та «зеленої економіки».* Вже до відбудованої установи громадська організація **"Екодія"** спільно з **Greenpeace Центральної та Східної Європи** та ще двома організаціями запропонували **проект зеленої реконструкції амбулаторії**. Отже, це проект з новими технологіями, адже в амбулаторії встановили гібридну сонячну електростанцію потужністю 12 кВт, що забезпечить безперебійну роботу лікарні за будь-яких умов.

Оновлена амбулаторія сімейної медицини на принципах «зеленої енергетики», с. Горенка
фото з мережі ²⁹

Серед благодійників, що допомагали вижити та вистояти також:

- благодійний проєкт #HelpBucha (<https://bucha.help/>) у відбудові та фінансовій підтримці,
- посередницька місія австрійського фонду «Kleine Herzen» («Маленькі серця»), забезпечують щомісячну фінансову допомогу на суму від 50 до 150 євро, яку отримують 16 вразливих сімей із дітьми (<https://kleineherzen.or.at/>),
- за сприяння Польського Уряду відкрили модульне містечко для тимчасового проживання 176 осіб, що втратили житло у с.Горенка (19 грудня 2022р.)

²⁹ Приклад енергоефективної відбудови: у Горенці оновили зруйновану війною амбулаторію.
<https://suspilne.media/372911-priklad-energoeektivnoi-vidbudovi-u-gorenci-onovili-zrujnovanu-vijnou-ambulatoriu/>

Петро Вірко – видатний житель с. Горенка, що готувався до війни та облаштував домашній бункер як бомбосховище, фото від 4 листопада 2023 р.

Обличчя війни. Переселенці та місцеві жителі с. Горенка, що плетуть сітки для потреб ЗСУ та всіляко допомагають фронту, фото від 5 листопада 2023 р.

Обличчя війни. Допомога для потреб ЗСУ, с. Горенка, фото від 5 листопада 2023 р.

Досвід «виживання» всупереч обставинам, об'єднання заради загальної справи навіть непримиренних раніше (у мирні часи) опонентів (а саме такими були Герої Горенки до початку війни), доводить, що сила людського супротиву обставинам та викликам війни є абсолютно унікальною в умовах реальних подій реальної громади та села на Київщині. Вони (окупанти) знищували село, зтирали його з «лиця землі», проте, так і не змогли зайти до нього (завадив також підірваний міст), щоб наблизитись до Києва впритул.

Про с. Горенку (фрагмент медіамоніторингу):

1. Бої за Київ: у селі Горенка місцеві розповіли про пережиті жахіття | Мобільна версія | Новини на Gazeta.ua <https://m.gazeta.ua/articles/life/tila-10-dniv-lezhali-na-vulici-nemozhlivobulo-pohoroniti-meshkanci-gorenki-rozpovili-pro-perezhti-zhahittya/1079806>
2. Інфраструктурі лише одного з сіл Київщини завдано збитки на понад 2 мільярди гривень – KSE <https://www.unian.ua/economics/finance/zbitki-viyni-v-ukrajini-infrastrukturi-odnogo-z-sil-kijivshchini-zavdano-zbitki-na-2-5-milyardi-griven-novini-kiyeva-11828904.html>
3. Як виглядає Горенка через два місяці після звільнення показали у фоторепортажі — УНІАН <https://www.unian.ua/war/yak-viglydaye-gorenka-cherez-dva-misyaci-pislya-zvilnennya-pokazali-u-fotoreportazhi-novini-vtorgnennya-rosiji-v-ukrajinu-11884125.html>
4. Горенка після окупації: з'явилися фото села з дрону | Київщина 24/7 <https://kyivschina24.com/news/gorenka-pislya-okupacziyi-zyavylsya-foto-sela-z-dronu/>
5. Готувався до війни з 2014-го: пенсіонер на Київщині облаштував домашній бункер (відео) <https://glavcom.ua/country/society/82-richnij-pensioner-z-kijivshchini-oblashtuvav-vlasne-bomboskhovishche-shche-do-velikoji-vijni-video-948300.html>
6. Зруйнована, але жива Горенка: як виживало село під час боїв за Київ? (відео) <https://youtu.be/EZO7HRf9s4?si=HDk-sj8EbSGLcCls>
7. Хто врятував Горенку. Репортаж із села, яке не згоріло | Новини України LIGA.net <https://www.liga.net/ua/society/articles/kto-spas-gorenku-reportaj-iz-nesgorevshogo-sela>

8. Відбудувати, краще ніж було. Історія пошкодженої амбулаторії в Горенці, яка повернулась до життя енергонезалежною
<https://www.epravda.com.ua/publications/2023/02/17/697145/>

9. Модульне містечко відкрили у селі Горенка на Київщині — Суспільне Новини — Суспільне Новини <https://suspilne.media/amp/341474-na-kiivsini-vidkrili-se-odne-modulne-mistecko/>

3.2. Аналіз даних. Війна та деокупація: які ми є нині?

- 1) Людський ресурс: особиста безпека (фізична та психологічна безпека)
- 2) Збереження / відновлення житлової, соціальної, виробничої інфраструктури
- 3) Допомога

Тематичні дослідження на основі первинних матеріалів опитувальника репрезентують дивний парадокс, що жителі деокупованих громад не просто «щось роблять», а «роблять всупереч обставинам часу». Війна повністю змінила життя усіх українців, додавши бід та гостроти **відчуття солідарного відновлення**. Спадає на думку, що жителі деокупованих громад найбільше потерпають від таких реалій, адже, потрібно щось робити вже зараз, проте, завжди є обставини, що цьому перешкоджають певною мірою. Спробуємо проаналізувати так це чи ні на основі деяких базових показників та відповідей респондентів, опитаних під час дослідження у період осені 2023р. Було опитано 133 респонденти (Google Forms), проведено 19 відео-інтерв'ю та 4 аудіо-інтерв'ю.

1) Людський ресурс: особиста безпека (фізична та психологічна безпека)

Головною метою керівників регіонального рівня в силу ряду об'єктивних і суб'єктивних причин виступає саме **збереження людей та колективів / громад**. Можна відновити обладнання, навіть, з часом, повернути втрачену економічну міцність, проте швидко відновити людський ресурс неможливо – на це підуть десятиліття. В опитуванні прийняли участь жителі деокупованих населених пунктів / громад у непростий час, адже війна триває. Відповідно, серед опитуваних переважають саме жінки – 89%, в той час, як більшість чоловіків зголосились і зараз активно захищають Україну на фронті. Саме тому їх кількість помітно менша і в опитуваннях – 11%. Вікова структура опитаних відображає майже пропорційне співвідношення окремих категорій віку, відповідно, **нейтралізуючи** ейджизм, проте, головна увага до категорій **31-40 років** та **41-50 років**. Можна припустити, що це особи, з одного боку, належать до найбільш активного і вмотивованого місцевого населення, що вже зорієнтовано професійно, мають певний життєвий досвід, а з іншого – мають можливість перебувати в громаді саме нині, коли їх потенціал найбільш затребований. Відзначаємо 11% категорії населення віком 21-30 років, саме на «плечі» молоді (особи віком до 35 років) падають ключові завдання щодо відновлення громади на найближчу перспективу (Рис. 1).

Враховуючи юридичні вимоги стосовно визначення молоді та осіб, які ще не досягли повноліття (до 18 років), більшість досліджень щодо цієї категорії осіб орієнтовані на віковий проміжок 18-35 років. Ця категорія "молодь" умовно поділяється на наступні вікові групи: **18-24 роки** - цей період характеризується обранням місця навчання, здобуттям освіти та першим досвідом працевлаштування. **25-29 років** - це активний період трудового життя та

формування сім'ї. **30-35 років** - цей період відводиться на аналіз здобутого життєвого та трудового досвіду [Настрої та оцінки українських біженців, що повертаються на Батьківщину (квітень-травень 2022 р.): Разумков Центр. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/nastroi-ta-otsinky-ukrainskykh-bizhentsiv-shcho-povertaiutsia-na-batkivshchynu>].

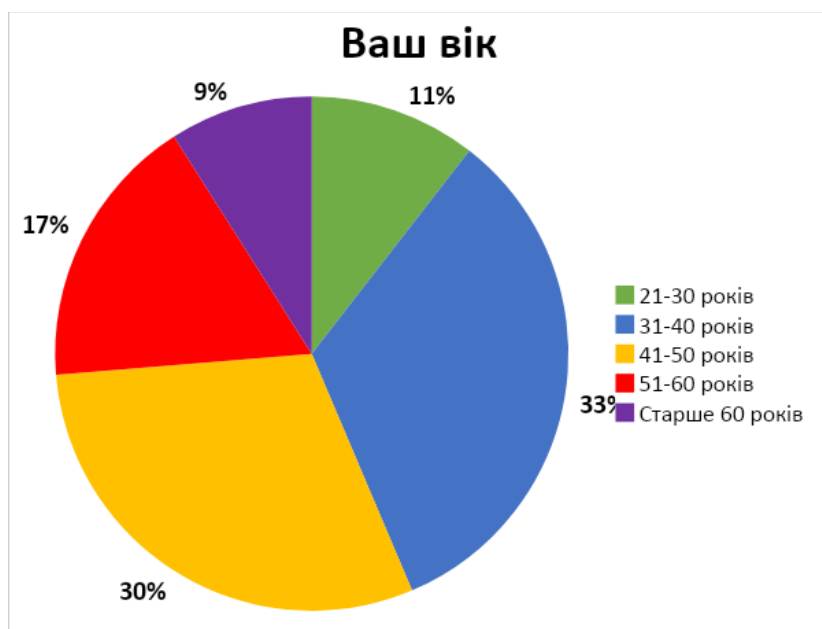

Рис. 1. Вік респондентів

Особливості приналежності до певної сфери діяльності вцент розбиває стереотипну думку про те, що саме освітяни виявились тим потужним «ешелоном міграційного цунамі» про яке дуже багато розмов у засобах масової інформації та у новинах. Очевидно, не все так прямолінійно і погано у сфері освіти, якщо навіть у деокупованих громадах зі значними пошкодженнями соціальної інфраструктури та закладів освіти (с. Димер, с.Козаровичи, с.Богданівка, с.Велика Димерка) потенціал освітян представляє досить потужну когорту опитуваних (64). Очевидно, є віра у відновлення постраждалих навчальних закладів, для цього робиться вже зараз дуже багато. На другій позиції – представники сфери обслуговування (23), а на третій – державні службовці (17). Примітно, що тимчасово непрацездатними або безробітними визнали себе, відповідно, 7 та 6 осіб. Помітно малою є кількість працівників сфери сільського господарства та промислових підприємств, що пояснюється існуючими проблемами, які вирішити швидко не можливо. Йдеться про заміновані території, сільськогосподарські угіддя, що зазнали обмежень у застосуванні та значна кількість пошкоджених підприємств по населених пунктах деокупованих громад (Рис. 2).

Рис. 2. Сфера діяльності респондентів

Надзвичайно показовою є інформація відповідей респондентів щодо зміни місця перебування їх під час активної фази війни та окупації ворогом рідного населеного пункту. Примітно, що значно більше половини опитаних (65%) визнають таку власну необхідність переїзду, проте у інші населені пункти України. Цей факт говорить нам про небажання залишати свою державу навіть у такий відповідальний та небезпечний час і перетинати кордон. Тобто, населення навіть покидаючи свій пункт вірило у швидке повернення, а значить, у нашу Перемогу. На противагу, відсоток тих, хто визначився і переїхав у небезпечний час за кордон становить 3%, це є оптимістично, проте, не забуваємо, що значна кількість тих хто виїхав поки там і залишається. Близько 8% респондентів визнали, що спочатку покинули свій власний населений пункт, а згодом, скористалися можливістю побувати за кордоном. **(Втім, теж повернулись!)**. Особливий фокус нашої уваги на оптимістичну кагорту місцевого населення – 22%, що відмовилось покидати свій населений пункт попри всі тяготи та реальні загрози життю. Це майже ¼ місцевого населення, здатного протистояти будь-яким викликам, це не просто слова, це розуміння внутрішньої готовності жителів громад прийняти небезпеку та спробувати перемогти власний страх (Рис.3).

Рис. 3. Міграція респондентів по причині війни.

Долати непередбачувані обставини та внутрішні страхи протягом екстремально швидкого періоду часу не проходить безслідно для будь-якої, навіть, морально сильної особистості. Тому, ми запитали про негативні переживання, про поганий настрій, адже наслідки можуть бути як маркер пережитого. Зрозуміло, що відчай, тривога та депресія супроводжують будь-яку людину протягом життя неодноразово, проте, насторожує той факт, що більша частина респондентів – 59% визнає такий стан часто. Одночасно, радує, що 38% опитаних частково відкидають такі наслідки, визнають їх доволі рідко, а ще 2% - взагалі відкидають. Мабуть, це вперті оптимісти, на яких і була покладена відповідальність за «емоційне відродження» громади (Рис. 4).

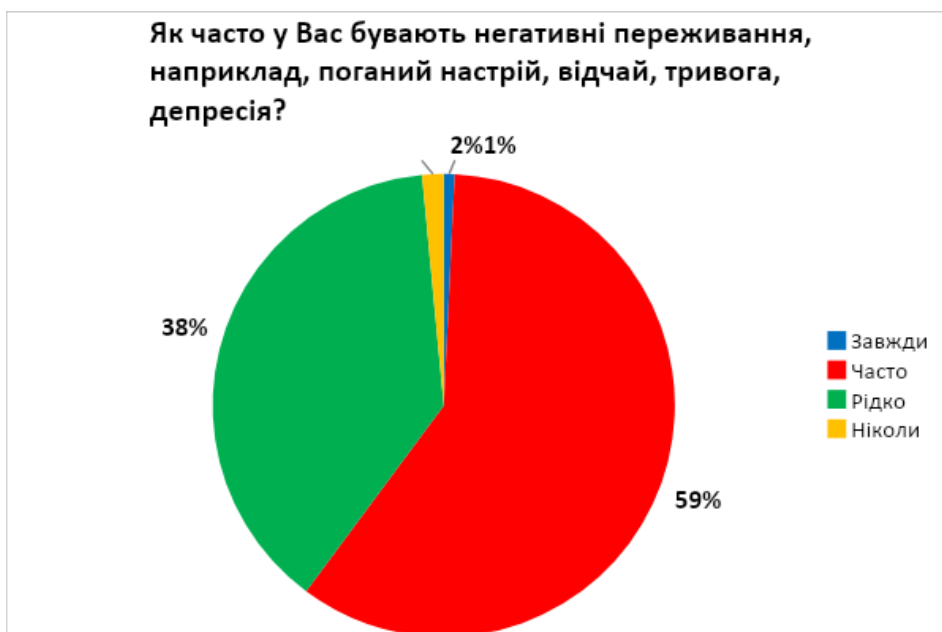

Рис. 4. Психо-емоційна сфера відчуттів респондентів

Під час проведення експедиційних досліджень, розмов з активістами, управлінцями, місцевими жителями, помітила певну емоційну лабільність, коли одна і та сама людина під час розмови змінює емоції дуже швидко і здатна не лише до гніву (коли йдеться про оцінку ситуації і наслідків агресії), а й до сентиментальної м'якості, а іноді, навіть, плачу та розпачу. Проте, відповіді на питання «Як змінився Ваш емоційний стан у перші місяці 2022....» відзеркалює, що 36% респондентів змогли зразу подолати емоційну депресію, тобто, третина. «Суттєво травмованими» побаченим та пережитим себе визнають ¼ респондентів – 24%, це означає, що війна та її наслідки зачепили особисто дуже глибоко; а ще третина – 29% визнають стан складним та тривожним навіть попри загальний «оптимізм» пов'язаний з деокупацією. Лише 11% населення визнає перемогу позитивних емоцій вже на перших порах (Рис.5).

Рис. 5. Зміни емоційного стану респондентів у перші місяці 2022 р.

Дуже радує той факт, що попри стан війни, в якому нам всім доводиться жити щоденно і нині, у майже половини жителів деокупованих територій – 48%, емоційний стан у 2023 р. покращився порівняно з 2022р. Це дуже важливий МАРКЕР, адже за не простий час боротьби і відновлення у місцевого населення «не опустилися руки», це означає, що в цілому, вектор ЖИТТЯ та ВІДНОВЛЕННЯ вже нині під час війни **обраний правильно**. Група «**емоційних оптимістів**» залишилася майже без змін, адже це ті, хто рухається вперед попри все, де жодна обставина не зможе засмутити та вибити з правильного шляху (Рис 6).

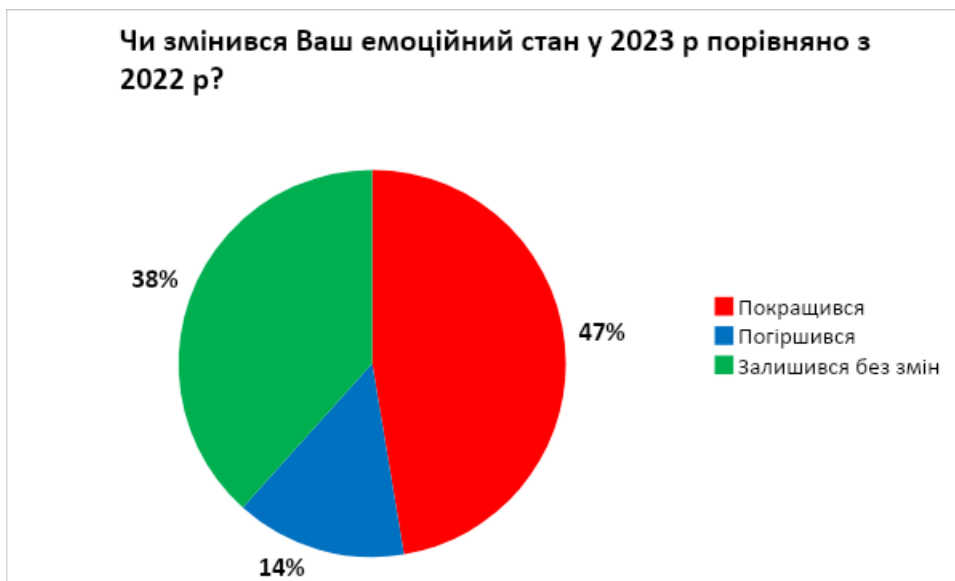

Рис. 6. Динаміка зміни емоційного стану 2023 р. порівняно з 2022 р.

Аналіз «стійкості людського ресурсу» демонструє **не лінійну реакцію** місцевих жителів деокупованих територій на ті події, біди та виклики, які їм довелося пережити. Абсолютною утопією є думка окремих зарубіжних політиків, які іноді все частіше кажуть про загальний стан втоми. Звісно, він має місце, однак, говорити, що ситуація в емоційному сприйнятті реалій війни заходить у «глухий кут» зарано. Адже, попри всі наявні втрати, українці свідомо розуміють цю справжню ціну української свободи та здатні протистояти нахабності і агресії ворога. Вони не спроможні пробачати пережите, а тим більше, зупинитись «на півдорозі». Дуже високу ціну платимо ми всі разом і немає сьогодні родини, яку би не торкнулась ця агресивна війна. Отже, бережемо людський потенціал, примножуючи «емоційний оптимізм» та позитивні зміни.

2) Збереження / відновлення житлової, соціальної, виробничої інфраструктури

Протягом 2022-2023 Україна отримала новий досвід деокупації своїх територій, відновлення української влади та правового простору. Нині можливість звільнення всіх окупованих територій набуває доволі чітких перспектив. Важливо, щоб досвід України зі звільнення наших співгромадян не став травматичним, а, навпаки, став успішним прикладом для інших країн, які навколо нас, зокрема, потерпають від окупації своїх територій. За дев'ять років війни українська держава та громадянське суспільство напрацювали різні підходи, політики, нормативно-праві акти з реінтеграції, взаємодії з внутрішньо переміщеними особами та з громадянами, які залишилися в окупації. Проте, не менш актуальними і гострими є питання розвитку та відновлення тих територій, що звільнені, деокуповані вже нині. Особливий фокус наукової, адміністративно-управлінської, соціально-економічної, психолого-ментальної та політико-правової уваги не буде зайвим у кожному конкретному випадку, стосовно кожної деокупованої громади, що пережила ці **виклики по-своєму**, проте, **однаково прагне розвиватися на загально-цивілізаційних відомих всьому світові засадах**. Залишається ще багато не вирішених питань та декларативних політик.

Ми запитали, як же живеться зараз місцевим жителям у деокупованих населених пунктах, щоб краще зрозуміти ті «слабкі місця», що їх мають помічати управлінці всіх рівнів та посадовці. Недарма існує така приказка, що «щасливі всі однаково, а от нещасні - по-своєму», саме тому фокус уваги даного дослідження та багатьох нових має бути прикутий до «особливих» чуттєвих територій, громад, що вижили і будують своє життя далі.

Умовами проживання у власному рідному населеному пункті, на щастя, задоволена більшість опитаних респондентів – 65% тих що частково, а ще 19% - таких що задоволені повністю. В це важко повірити, оскільки це досить висока цифра попри те, що руйнування кожна громада ладнає виходячи з реальних можливостей, не завжди це швидко (бюджетні питання, допомога, об'єми робіт, складність робіт тощо) (Рис. 7).

Рис. 7. Рівень задоволення умовами проживання у власному населеному пункті.

Інфраструктурні питання є першочерговими щодо вирішення. В той же час, досліджувані деокуповані громади та звільнені населені пункти у Димерській, Великодимерській громадах знаходяться порівняно близько до міста, 30-40 км це відстань, яку подолати навіть з існуючою мережею транспортних пропозицій не складно. А наприклад, село Горенка Гостомельської громади. Взагалі знаходиться буквально поруч (100-200 м) з Пуща Водиця, яка представляє околиці Києва. Цей факт значно полегшує комунікацію на всіх рівнях співпраці і це також бонус до швидкого відновлення. У відповіді на питання «Чи задоволені існуючою транспортною інфраструктурою....» все пропорційно, це класика, третина задоволених / не задоволених / частково задоволених (Рис. 8).

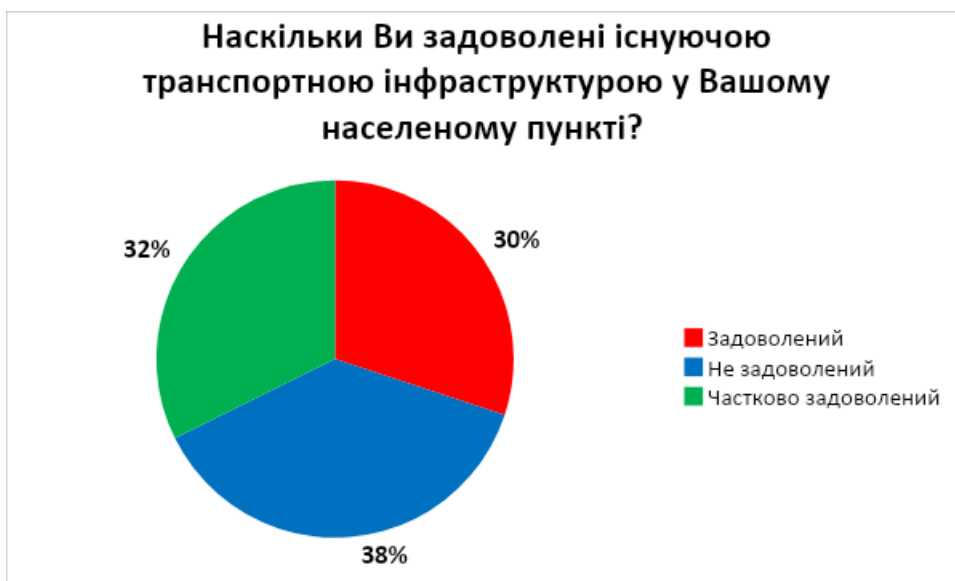

Рис. 8. Рівень задоволення респондентів існуючою транспортною інфраструктурою.

А от щодо питання медичного обслуговування та його доступності, мусимо зазначити певне занепокоєння, воно спільне для досліджуваних деокупованих населених пунктів. Частково задоволеними себе визнають більшість – 59%, проте, частка незадоволених теж суттєва – 19%. Ситуація буде покращуватися з часом, у процесі введення амбулаторій у активну експлуатацію. Досвід певного успіху описаний раніше (на прикладі с. Горенка) (Рис.9).

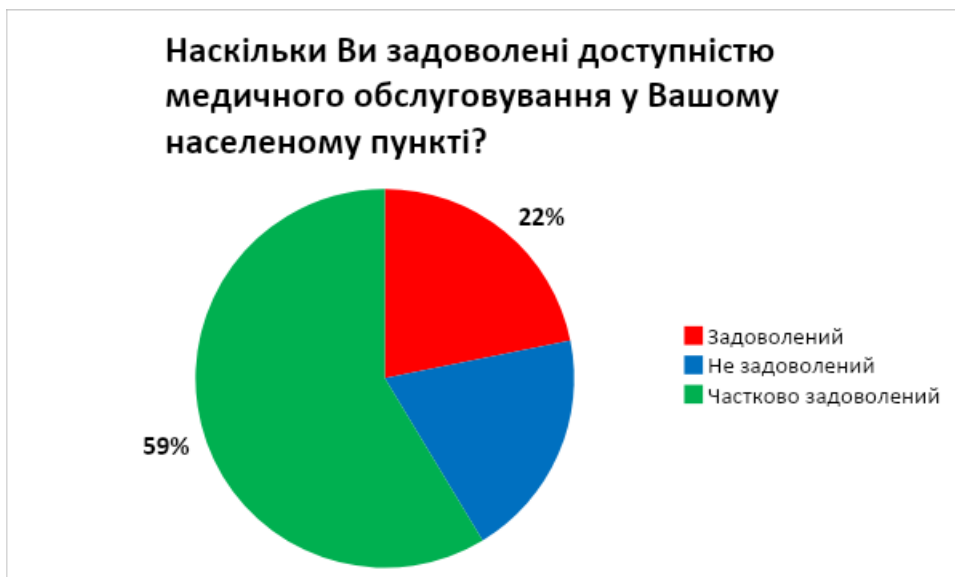

Рис. 9. Рівень задоволення респондентів медичним обслуговуванням у власному населеному пункті.

Здатність громади до відновлення також визначається тим, наскільки місцеве населення може відчувати себе економічно незалежним, мати робоче місце, бути корисним та затребуваним. Адже не є секретом, що війна сильно змінила плани, багато хто з місцевих

мешканців втратили роботу, або мусили здобути інших скілів. Іноді цей процес є продуктивним і суспільно-корисним, а деколи призводить до розпаду та втрати інтересу до праці взагалі. У відповіді на питання «Чи вплинула війна на Вашу роботу?» бачимо, що 85% зазначають такий вплив. Що цікаво, 51% визнають значне погіршення фінансового стану, ще 19% визнають погіршення умов праці, безробітними залишилися 8% респондентів, а ще 7% визнали навіть покращення ситуації (це пояснюється мабуть тими окремими випадками, коли колектив втрачає когось зі співробітників, а його роботу має виконувати хтось інший). Стабільною виявилась робота у 15% респондентів, на яку не вплинули виклики війни. У ході проведення дослідження мені вдалося зустріти дуже багато крутих кейсів з питання змін у роботі, викликаних війною (вони представлені у інтерв'ю, зібраних під час експедицій) (Рис. 10).

Проте, ось один з кейсів, яким хочеться поділитися вже зараз. Це реальний досвід, який змінив водночас життя та професію однієї прекрасної жінки. Ми взяли про досвід у селі Горенка, де ефективно «господарює» Лариса Лециньська. Вона народилася у цьому селі, Горенка їй рідна. Ларисі 45 років. Має дві вищі освіти: юридичну та міжнародні відносини. Досвід попереднього професійного життя багатий: працювала у Міністерстві юстиції, у Держказначействі, у приватних юридичних фірмах. Також, завжди була активісткою всіх місцевих громадських активностей, зокрема долучалась до екозахисту, мала скіли з оригамі... Проте, війна все вирішила. громаду не покинула. Адже, офіційна влада самоусунулася... Тому і взяла координувати всі напрями зразу: від евакуації жителів, поранених до лікарні до формування блокпостів та тероборони. В умовах цілодобових обстрілів ще й пожежі гасили. Так і виник осередок громадянського суспільства, перевірений вогнем війни!

Рис. 10. Вплив війни на професійну зайнятість респондентів.

Цікавими є також відповіді на питання «Чи достатньою, на Вашу думку, є активність місцевого населення у відновленні громади після деокупації?» Недостатню активність населення визнає 57% респондентів, тобто, більша їх частина, і це попри всі ті реальні зміни, які відбуваються у громадах прямо скажемо «на очах». Це говорить про це, що ресурс активного впливу невичерпаний, місцеве населення має ще певний резерв, який треба намагатися долучати, робити місцеві спільноти більш чутливими, реагентними на злобу

дня. Достатність активності певною мірою визнає третина респондентів, а лише 7% вважає, що і цього досить (Рис. 11).

Рис. 11. Рівень усвідомлення активності місцевого населення щодо участі у відновленні власної громади після деокупації.

Відродження території відбувається дуже поступово, особливо у питаннях відновлення промислових потужностей, системи агробізнесу, системи обслуговування. Однак, процес не буде повноцінним, якщо втратити фокус уваги на малому бізнесі. Відповіді на питання респондентів дають дещо обережно оптимістичну картину – оскільки більше половини – 52% респондентів визнає факт існування малого бізнесу, частково визнають роботу – 42%, тобто разом 94%. Тобто, малий бізнес «живий» (Рис. 12).

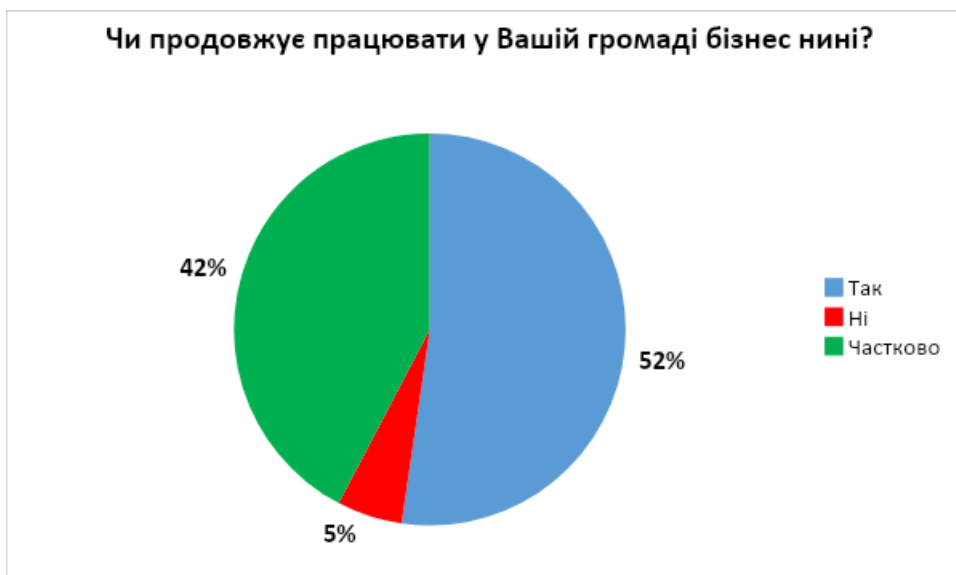

Рис. 12. Наявність активного бізнесу у громаді.

Примітно, що співпрацю з місцевими органами влади задля відновлення повноцінного життя в громаді **продуктивною** вважають лише 16% (**це насторожує**), частково продуктивною – 44% респондентів. Тобто, разом буде більше половини – 60%, однак, існує певна недовіра, або часткове розчарування по досвіду попереднього року (адже, не всі представники місцевої владної еліти проявили себе найкращим чином у час викликів... (приклад с.Горенка, коли попередники Лариси Ліщинської самоусунулись від влади та покинули населений пункт у найскладніший час) (Рис. 13).

Рис. 13. Продуктивність співпраці з місцевими органами влади щодо відновлення повноцінного життя в громаді.

3) Допомога у відновленні

Процес відновлення громади передбачає **потребу у допомозі** в широкому сенсі цього слова. Буквально днями Уряд підтримав рішення про додаткову допомогу деокупованим громадам та громадам, що постраждали від війни. Отримані кошти органи місцевого самоврядування витратять на зарплати бюджетникам та на оплату комунальних послуг. Про це повідомив Прем'єр-міністр Денис Шмигаль під час засідання Кабінету Міністрів 19 грудня 2023 р .

«У центрі нашої уваги залишається спроможність громад. Станом на середину грудня держава надала місцевим бюджетам у вигляді трансфертів понад 178 млрд грн», — зазначив очільник Уряду. Зокрема, 27 млрд грн базової дотації, 24 млрд грн допомоги громадам, які постраждали від агресії, 87,3 млрд грн освітньої субвенції, 1 млрд грн на закупівлю шкільних автобусів, 3 млрд грн на утримання лікарень та багато іншого. «Також держава виділила майже 10,6 млрд грн субвенції місцевим бюджетам для реалізації проектів на об'єктах соціальної сфери та ЖКГ. Ідеться про ремонти та реконструкції шкіл, лікарень, житлових будинків, водогонів. Важливо, щоб управлінці на місцях продемонстрували високу ефективність у розпорядженні цими ресурсами», — підкреслив Прем'єр-міністр. (Кабінет Міністрів України

У відповідях на питання про допомогу громаді у перші місяці після деокупації більшість респондентів (123) зазначили продукти харчування. Критичною була ситуація з **продуктами** в цілому та **хлібом** зокрема у багатьох деокупованих громадах, особливо це зачепило ті території, які були відрізані «великою водою», до яких не можливо було передати гуманітарну допомогу. Більшість громад аналогічно бідували, проте, знаходили можливість випікати з підручних ресурсів «умовний хліб». Питання **вимушеного голоду** зачепило більшість деокупованого населення. І це у НАШ час.

«...До нас періодично привозив продукти Червоний Хрест, десь раз на тиждень. Давали пайки, вони якось на човнах привозили все, їм наче дозволяли це робити. А на площі біля Форнорки виставляли гуманітарку, правда, там збиралися одні ханурики...У селі можна було купити або обміняти у місцевих трохи молока та яєць...» (жителька Димера)

«...Для мене особисто болючим у цій фазі війни, після загибелі та фізичних страждань людей, є усвідомлення того, що у нашій країні, яка є настільки багатою на продукти, люди можуть голодувати у XXI сторіччі. У країні, яка годусь пів світу. Люди голодують. Просто зараз...» (жителька одного з деокупованих сіл).

Корисне посилання: (Хліб з картоплі й без світла — рецепти, що допомогли вижити в окупованому рф Димері / NV <https://life.nv.ua/ukr/food-drink/hlib-z-kartopli-y-bez-svitla-recepti-shcho-dopomogli-vizhiti-v-okupovanomu-rf-dimeri-50247330.html>)

Звісно, серед потреб були не лише продукти харчування, 63 респонденти зазначили у отриманій допомозі одяг, взуття, засоби гігієни, 42 респондента вказали на так необхідні ліки та різні форми медичної допомоги, 34 – зазначили будівельні матеріали, а от 6 – взагалі не отримували жодної допомоги (Рис. 14).

Рис. 14. Допомога, яку отримала громада у перші місяці 2022 р. після деокупації.

У питанні чия ж саме допомога стала найбільш відчутною і корисною у перші місяці після деокупації лідерство тримають різноманітні **волонтерські організації** (описано які саме раніше), на другій позиції відзначають **міжнародні організації та благодійні фонди**, на третій – **допомога від інших громад-побратимів**. Нажаль, мало хто зазначив допомогу окремих депутатів та від обласної / районної / військової адміністрації. Якщо така і була, то вона виявилася менш помітною на фоні того потужного гуманітарного потоку товарів і продуктів, що їх надсилав нам цивілізований світ .

Щодо етапів відбудови, то слід визнати, що більшість сіл залишаються такими, де будинки потребують порівняно зі зруйнованими в цент "легкої" відбудови (посічені уламками дахи, вибуховими хвилями вибиті вікна і двері) і в які активно повертаються жителі. Саме такі громади критично потребують участі в допомозі волонтерів, міжнародних донорів та соціально відповідального бізнесу (Рис. 15).

Рис. 15. Структура відчутної допомоги у перші місяці після деокупації.

Нова практика сьогодення – це **так званий килимовий метод допомоги**, це коли волонтерські ініціативи покривають допомогою не лише точково окремі найбільш постраждалі будинки, родини, а якраз – цілі громади. Першочерговою є допомога для незахищених верств населення, багатодітних, інвалідизованих осіб, пенсіонерів різних форм інклюзії. Під час експедиційних досліджень особисто пересвідчилась, наскільки важлива нині адресна підтримка окремих незахищених категорій населення. Парадокс полягає в тому, що навіть родини з «важкими» випадками інклюзії, за мінімально гарантованих умов, з радістю повертаються до своїх осель. Це важко пояснити, адже за межами прямої зони ризику таким родинам було би краще знаходитись та долучатись до різних форм реабілітації у країнах ЄС. Проте, розумію серцем і їду...везу звичайні щоденно потрібні речі, засоби гігієни, солодощі. Чую і бачу непідробну радість до спілкування, адже не завжди потрібно багато, іноді важливо вчасно згадати, провідати, поділитись враженнями та новинами.

Обличчя війни. Пані Антоніна та її син Дмитро, с. Велика Димерка, фото від 17 жовтня 2023 р.

Ще у 2018 році в Україні термін «інвалід» офіційно вивели з ужитку. Згідно з документом відтепер замість слова "інвалід" у всіх законодавчих актах буде "людина з інвалідністю". Окрім того, терміни "дитина-інвалід" та "інвалід війни" відповідно замінені на "дитина з інвалідністю" та "особа з інвалідністю внаслідок війни". "Закон приводить норми діючого законодавства у відповідність до положень Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю. Крім того, запроваджуючи у вжиток термін "особа з інвалідністю", перш за все, акцент робиться на людині, а не на її інвалідності", - йдеться у повідомленні BBC News Україна <https://www.bbc.com/ukrainian/news-42700678>

Обличчя війни. Пані Антоніна на подвір'ї свого будинку, що був частково відновлений після пошкоджень, с. Велика Димерка, фото від 17 жовтня 2023 р.

Як бачимо з відповідей респондентів, значна частина опитаних, 95%, зазначають у тій чи іншій мірі важливість такої тематичної підтримки та допомоги. З них 57% наголошують на потрібності допомоги односельцям, що потребують особливої уваги; гостро потрібною її вважають 23%, а вкрай гостро потрібною – 15%. Отже, це один з найважливіших фокусів необхідної уваги до проблем деокупованих громад (Рис. 16).

Рис. 16. Думка респондентів про необхідність допомоги односельцям, що потребують особливої уваги.

Нині питання допомоги залишається актуальним, проте, як свідчать відповіді респондентів, ініціатива до відновлення всіх форм суспільного буття у рамках громади переходить впевнено до міжнародних організацій та благодійних фондів (80). Може здатися, що волонтерська ініціатива згасає, відбулася певна «волонтерська втома», проте, максимально розгалужений та диверсифікований спектр волонтерських ініціатив набуває своєї «зрілості», відтак, упорядочений перелік волонтерських організацій залишається незмінним, а от короткострокові ініціативи просто згасають, деякі впираються у законодавчі казуси. В той час, як світова спільнота продовжує підтримувати українське суспільство, ми стаємо більш зрілими та ефективними. Відзначимо також, що у деокупованих громадах є і залишається кагорта місцевого населення, що не покладається на жоден вид можливої допомоги та долає труднощі самотійно і впевнено, це близько 9% від загальної кількості, фактичних -20 з числа респондентів. Оптимізму додає також показник від обласної / районної / військової адміністрації фактично 11, що краще ніж у перші місяці деокупації (7) (Рис. 17).

Рис. 17. Допомога, що є найбільш відчутною та корисною нині.

Ще одне питання, яке підсвічує недостатню активність місцевого населення, про що визнавалося вже раніше. Досить високою є частка осіб – 29%, які можливо не до кінця усвідомили важливість єдності, взаємодопомоги та взаємовиручки у складних випробуваннях, які лягли на долю українців під час війни та окупації. Можливо, це так звана категорія «моя хата з краю», а можливо, свої суспільнокорисні дії у власній громаді вони не вважали «волонтерською роботою» і тому відповіли наступним чином. Хочеться вірити, що саме моє друге припущення є вірним. Бо іноді хочеться сказати в окремих випадках, що війна деяких з нас так нічому і не навчила...сподіваюсь на власну помилку. Маю таке право, адже 71% місцевого населення деокупованих громад Київщини впевнені у тому, що долучались до волонтерської роботи на користь громади (Рис. 18).

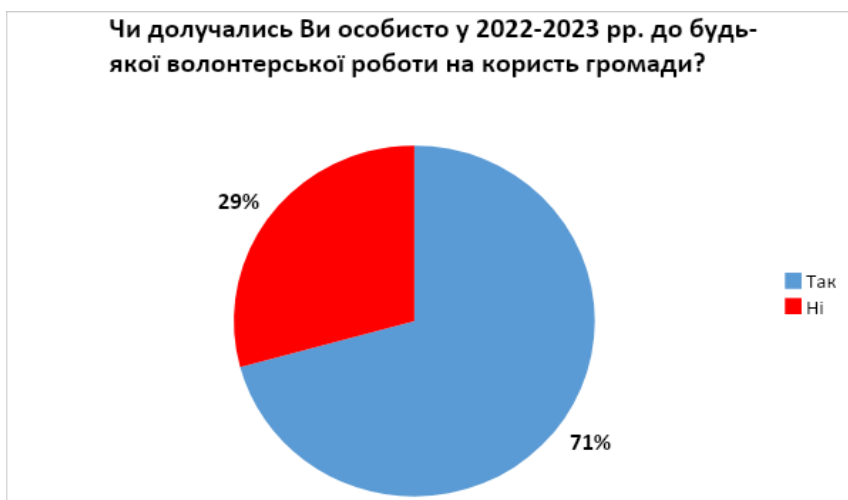

Рис. 18. Особиста долученість респондентів до волонтерської роботи на користь громади у 2022-2023 рр.

Аналіз відповідей респондентів на питання тематичного опитувальника відзеркалює певною мірою психо-емоційний стан жителів громад, їх настрої під час окупації, в ході війни і нині, демонструє їх готовність/неготовність рефлексувати на виклики та загрози, визначати пріоритети власного життя та життя громади, долучитись до суспільно-корисних проєктів та спільних справ, проявляти активну позицію і громадянську свідомість найвідповідальніший період – відновлення під час війни. Проте, це аналіз відповідей на закриті питання опитувальника. Уявлення не буде повним без врахування окремих думок, міркувань, припущень, рефлексій та пропозицій респондентів, що систематизовані та представлені у таблиці **Додатку 4**. Пропонується до ознайомлення «Підсумки тематичного аналізу відкритих питань з опитувальника (Google forms) проєкту «Сільськими дорогами деокупованої Київщини», що проводився серед жителів деокупованих громад Київщини в період 15.10.2023 до 01.12.2023 р. (статистика, ключові тези та коментарі у відповідях респондентів)» (**Додаток 4**).

Також, авторка пропонує детально ознайомитись з матеріалами інтерв'ю (аудіо та відео), що були зібрані під час експедиційних досліджень в різних населених пунктах деокупованих громад Київщини від місцевих жителів – респондентів. Див. **Додаток 5 «Респонденти відео- та аудіо-інтерв'ю (матеріали були зібрані під час експедиційних досліджень у період серпень-грудень 2023 р.)»**. З метою ознайомлення зі змістом інтерв'ю пропонується відвідати створений під проєкт тематичний **YouTube** канал **«Rural roads of the de-occupied Kyiv region/ Сільськими дорогами деокупованої Київщини»** за посиланням <https://youtube.com/@Ruralroadsofthede-occupiedKyiv?si=eSSzge17tnTcSsIz> . Було здійснено експедиційні дослідження, збір усних свідчень (18 відео- та 4 аудіо- інтерв'ю) з жителями деокупованих сіл/представниками сільських громад Київської області, місцевої влади та активістів про досвід проживання війни (людські та інфраструктурні втрати); життя після деокупації і проблеми, які вони долають нині. Експедиційні дослідження тривали з серпня по грудень 2023 р.

Аналіз інтерв'ю респондентів дозволив авторці систематизувати основні думки після почутого та побаченого в ході експедицій та виизначити ключові тези, що повторюються найчастіше і репрезентують думку більшості жителів досліджуваних громад. Відповідно, пропонується до ознайомлення розроблений **Додаток 3 «Підсумки тематичного аналізу інтерв'ю мешканців деокупованих громад Київщини (ключові тези та коментарі у відповідях респондентів)»**.

4. Висновки та рекомендації

Визначаючи негативний вплив війни на всі види і форми суспільного життя та діяльності у деокупованих громадах / досліджуваних населених пунктах вважаю за доцільне зробити власні узагальнення щодо рекомендованих заходів з метою зміцнення стійкості громад та активзації в них відновлювальних процесів на **макро-, мезо- та мікрорівнях** з урахуванням **почутого та побаченого в ході експедиційних досліджень**. Враховую також, думки експертів від громад, представників місцевого населення згідно **результативних інтерв'ю** та з урахуванням результатів **представленого опитування**.

За результатами дослідження, отриманими на основі експедицій, тематичного опитування та низки інтерв'ю, в аспекті тематичного блоку **«Людський ресурс: особиста безпека»** є бачення спільних проблем в селах деокупованих громад Київщини за наслідками пережитої окупації та фази активних бойових дій.

«Дієвим інструментом протидії «мінуванню свідомості» є, зокрема, проєкти відновлення деокупованих територій. Це новий шанс, щоб фізично здійснюючи відновлення і відбудову, з урахуванням інклюзії, здійснити й ментальне відновлення громад...» (Олександр Солонтай, керівник Агенції відновлення та розвитку під час дискусійної панелі, що була організована Ukraïner, 13 жовтня 2023).

- 1) Існує необхідність налагодження єдності та спільного формування життєвих цінностей жителів громад, що пережили складні виклики війни та намагаються відновлюватися. Необхідно і надалі, за ініціативою місцевої влади, активістів, волонтерів розвивати взаємопідтримку та взаємодопомогу один одному у гострих та повсякденних запитах.
- 2) Існує реальна потреба і надалі більш уважно ставитися до запитів особливо вразливих груп населення громад / окремих сіл (інвалідизовані особи за наслідками війни, окупації та родини, що включають осіб з різними формами інвалідності з дитинства), інклюзивні родини.
- 3) Підтверджується необхідність більш ретельної уваги з боку відповідних центрів та служб до контролю психо-емоційного стану місцевого населення за наслідками пережитого. Потрібна доступна широкому загалу психологічна допомога, системна робота з психологами дітей та дорослого населення, з метою мінімізації вразливості різних верств населення деокупованих громад (про що зазначають неодноразово самі жителі громад).
- 4) Є реальний запит і надалі розвивати соціальне волонтерство, сприяти безпосередньо залученню жителів громад до різноманітних активностей, волонтерських ініціатив та громадських програм з метою напрацювання спільного соціально-цілісного, єдиного, різноманітного, максимально дружнього та інклюзивного життєвого простору у кожному населеному пункті громад. Зокрема, продовжити практику волонтерських програм взаємодопомоги між окремими населеними пунктами громад, сусідніми громадами, розвивати як і раніше, волонтерські/ благодійні ярмарки, хаби волонтерської допомоги ЗСУ, спортивні змагання та оздоровчі активності).
- 5) У ході відновлювальних процесів в економічному житті громад дбати про активізацію зайнятості населення, відновлення існуючих у довоєнний час та створення нових робочих місць. Оздоровлення ситуації на локальному ринку праці буде сприяти не лише підвищенню рівня матеріального добробуту родин, що мешкають у селах громад, усвідомленню власної гідності кожного мешканця та корисності праці у громаді, а й зміцнювати економічне становище громади в цілому та сприяти більш швидкому і результативному відновленню. Також, додаткові робочі місця зміцнять бажання жителів громади, що виїхали за кордон на початку активної фази війни усвідомлено повертатися.

«Як зміниться українське суспільство після нашої Перемоги; в тому числі – електорально; яким буде новий суспільний договір; яку Україну ми всі разом будуватимемо? І – надважливо – як подолати величезну травму війни, масштаби якої ми наразі навіть не цілком усвідомлюємо...» (Ігор Козловський, вчений релігієзнавець, Лідер духу та волі)

В аспекті тематичного блоку **«Втрати/ Збереження / відновлення житлової, соціальної, виробничої інфраструктури»** в селах деокупованих громад рекомендується звертати увагу місцевої влади:

- 1) на сприяння справедливому максимально швидкому відшкодуванню втрат житла та відновленню пошкоджень житла за наслідками окупації, активних бойових дій в ході даного етапу війни.
- 2) Необхідно враховувати пропозиції місцевих жителів щодо черговості та екстреного відновлення чи будівництва певних об'єктів житлової, соціальної, виробничої інфраструктури. З цією метою рекомендується проводити опитування громадської думки серед жителів громади, кожного населеного пункту.
- 3) В кожному з досліджених населених пунктів деокупованих громад та селах, в межах яких велися активні бойові дії (с.Велика Димерка, с.Богданівка, с. Димер, с. Демидів, с. Горенка) є реальна потреба першочергового відновлення соціальної освітньої інфраструктури, закладів освіти / шкіл та дитячих садочків. Найкраща ситуація у відновленні освітньої інфраструктури спостерігається нині у Димерській громаді.
- 4). В умовах війни, що триває, залишається вкрай актуальним та потребує нагального вирішення питання будівництва сучасних укриттів /бомбосховищ з метою створення умов для безпечного перебування жителів громад та учасників освітнього процесу під час навчання на територіях власних населених пунктів.
- 5) Серед нагальних питань, що потребують уваги місцевої влади та спільних дій громад вже нині під час війни, є вирішення ініціативних пропозицій місцевих жителів по створенню безпечних просторів дозвілля для молоді, що мають включати спортивні майданчики, молодіжні центри, інтернет-кафе, стадіони (стадіони переважно є, проте, потребують покращення) тощо. Питання сучасної молодіжної політики у сільських громадах деокупованої Київщини повинні бути у фокусі особливої уваги попри всі виклики сьогодення.

В аспекті тематичного блоку **«Допомога у відновленні»** простежуються:

- 1) як зовнішні так і внутрішні синергетичні чинники, що здатні впливати на швидкість прийняття рішень у процесі активації відновлення. Як демонструє дослідження, ініціатива залишається за громадою /жителями сіл, що чітко усвідомлюють масштаби, обсяги, потреби та головний вектор відновлювальних процесів і здатні згуртуватися задля вагомої практичної мети, що має бути реалізована в їх життєвому просторі. В той же час, зовнішні чинники є не менш важливими, оскільки вони забезпечують фінансовий та матеріальний ресурс допомоги. Саме тому, проблеми відновлення деокупованих громад Київщини, їх реальні потреби мають бути почутими не лише в українському суспільстві, а й у світі.
- 2) Громади розвиваються і працюють над вирішенням низки практичних завдань вже нині ,проте, має бути сформована **стратегія по залученню донорських коштів**, адже державний бюджет не спроможний самотужки справитися з цим навантаженням під час війни, що триває. Зацікавленість «знизу», публічність і прозорість будуть сприяти результативному пошуку **інвесторів**, що мають зайти на території деокупованих громад.
- 3) Досліджені деокуповані громади Київщини мають унікальні особливості людського ресурсу, перевіреного викликами війни та окупації, здатного згуртуватися і працювати всупереч обставинам війни що триває. Території громад володіють низкою економіко-географічних

переваг, серед яких природно-ресурсний потенціал, родюча земля, вигідне економіко-географічне положення, логістичні переваги та максимальна близькість до столиці. Це території, де можна жити, продуктивно працювати та створювати умови для відпочинку інших у перспективі (рекреація, туризм).

4) Результати опитувань підтвердили значну потребу громад / сіл у реальній допомозі, через що буде корисним і надалі здійснювати пошук волонтерських гуманітарних проєктів, фондів, спроможних виокремити ресурс та допомогти вирішити нагальні проблеми у життєвому просторі деокупованої Київщини, як це вже частково відбувається (описано раніше).

На **макрорівні** уряду країни доцільно узагальнити у короткий термін весь накопичений нормативно-законодавчий та практичний **досвід боротьби, розвитку, виживання та початків відновлення** деокупованих громад, з метою уникнення різноманітних колізій, непорозумінь та протистоянь у системі відносин **«місцева влада – місцеві потреби відновлення – зовнішні / централізовані штучні перешкоди»**. Відповідно, розробити прозору спрощену стратегію швидкого розвитку та відновлення у післявоєнний період та вже нині.

На **мезорівні** - забезпечити формування відновлювального потенціалу з фокусом на проблеми та перспективи «людського ресурсу» та з урахуванням всіх чинників впливу, як зовнішніх, так і внутрішніх, з дотриманням узгодженості в системі відносин **« місцева влада – місцевий людський капітал – місцеві активісти як гаранті здорової рівноваги та узгодженості всіх мезопроцесів у відновленні громади»**. **В основу взаємовідносин закласти формулу 5К: « консолідація, креативність, критичне мислення, комунікація та кооперація»**.

На **мікрорівні** - **місцевій владі** максимально забезпечити умови для життя і праці місцевого населення вже нині, регулярно здійснювати пошук альтернативних фінансових джерел (міжнародні донори, фонди / меценати, бізнес) для виконання соціальних гарантій та матеріального забезпечення, створити сприятливий морально-психологічний клімат для всіх категорій і верств місцевого населення, **безапеляційно поважати та враховувати інклюзію** (адже кількість таких родин щоденно зростає, у процесі повернення наших поранених захисників з фронту), визнавати єдність у різноманітності, плекати любов та повагу молодого покоління місцевого населення до своєї громади / Малої Батьківщини інструментами досконалої освіти та зберігати Пам'ять про складні випробування, про Людей Духу та Волі, запрошувати лідерів світової політики для представлення успішного практичного досвіду реалізації програм **конкретного відновлення у конкретному Кейсі конкретної деокупованої громади**.

«...Україна у війні проти російської агресії є уособленням надії людської цивілізації...» (Тімоті Снайдер, професор Єльського університету, фахівець з історії Східної Європи)

P.S. На власне переконання, одне з головних питань, що проглядається вже нині та може з часом опосередковано позначитися на якості і швидкості відновлювальних процесів – це продовження лінії патріотичного виховання молоді та докладання зусиль до збереження воєнного досвіду / пам'яті про події війни, активних бойових дій та окупації, про героїв, активістів, волонтерів, що доклали та докладають максимальних зусиль аби громади відновилися. В даному дослідженні вдалося доторкнутися до питань «героїв війни», проте, вони потребують більш ретельних тематичних розвідок і висвітлення. У зв'язку з цим є необхідність проведення досліджень на цю військово-гуманітарну тему з метою розробки стратегії бачення та відповідних рекомендаційних матеріалів про увіковічнення пам'яті

місцевих героїв, що має реалізуватися у створенні інструкцій-рекомендацій про започаткування пам'ятних знаків, Алеї пам'яті, маршрутів пам'яті, тематичних експозицій місцевих музеїв, військово-патріотичних заходів тощо. **Ці три громади фактично стримали на собі ворога, зупинивши його на підступах до Києва.** Оцінку цих подій мають давати, перш за все, місцеві жителі, що вижили в окупації та під час активних бойових дій. Тому актуальними будуть подальші дослідження/розвідки з метою активації процесів **героїзації та меморіалізації** сіл/громад деокупованої Київщини, що високою ціною зупинили наступ ворога на Київ. Слава Україні!

Список використаних джерел

1. Велика Димерка: підтримуємо деокуповану громаду – Centreua:
<https://centreua.org/spilnodiemo-z-terytorialnymy-gromadamy/tsentr-spilnyh-dij-dopomagaye-deokupovaniy-velykodymerskij-gromadi/>
2. Відбудувати, краще ніж було. Історія пошкодженої амбулаторії в Горенці, яка повернулась до життя енергонезалежною. Економічна правда:
<https://www.epravda.com.ua/publications/2023/02/17/697145/>
3. В Київській області експерти почали проводити оцінку зруйнованого житла:
<https://www.unian.ua/society/viyna-v-ukrajini-v-kijivskiy-oblasti-eksperti-pochali-provoditi-ocinku-zruynovanogo-zhitla-novini-kiyeva-11883018.html>
4. Володимир Підкурғанний на Конфедерації будівельників України — Димерська селищна рада: <https://dymerrada.gov.ua/news/1019-volodymyr-pidkurhannyi-na-konfederatsiyi-budivelnikiv-ukrayiny.html>
5. Голова Димерської ОТГ Володимир Підкурғанний: Головне – щоб була перемога. Із усім іншим впораємося: <https://mykyivregion.com.ua/analytics/golova-dimerskoyi-otg-volodymir-pidkurgannii-golovne-shhob-bula-peremoga-iz-usim-insim-vporajemosya>
6. Горенка після окупації: з'явилися фото села з дрону. Київщина 24/7:
<https://kyivschina24.com/news/gorenka-pislya-okupaciyi-zyavylsya-foto-sela-z-dronu/>
7. Готувався до війни з 2014-го: пенсіонер на Київщині облаштував домашній бункер (відео):
<https://glavcom.ua/country/society/82-richnij-pensioner-z-kijivshchini-oblashtuvav-vlasne-bomboskhovishche-shche-do-velikoji-vijni-video-948300.html>
8. Гринюк Д.Ю., Степанець І.О., Борисова О.В. Туристичне краєзнавство: Гадяч та його околиці. Навчальний посібник. КНУ імені Тараса Шевченка. 2022. с. 123
<https://geo.knu.ua/wp-content/uploads/2022/06/posibnyk-turystychne-krayeznavstvo-gadyach-ta-jogo-okolytzi-2022.pdf>
9. Гринюк Д., Смирнов І. Гендерні аспекти у часи викликів та загроз: жінки в армії. Реалізація гендерної політики в умовах суспільних трансформацій. Збірник тез доповідей учасників Науково-практичної конференції, Черкаси, 27 квітня 2023 р. Черкаси: Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова, 2023. 252 с. (16-20):
https://suem.edu.ua/sites/default/files/2023-04/konf_sura-2023.pdf
10. Гринюк Д., Смирнов І. Історична ретроспектива гендерного аспекту як витоки військового туризму (на прикладі чеських амазонок). Війна та туризм: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 11 листопада 2022 р.) – К.:ТОВ «Геопринт», 2022. – 319 с. (276-281) https://drive.google.com/file/d/1ZrsGyuY7U5Mb_22hrYtP5dWpdyYWmza7/view
11. Демидів: як живе село, яке стало водним рубежем для ворога:
<https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3691926-demidiv-ak-zive-selo-ake-stalo-vodnim-rubezem-dla-voroga.html>
12. Димерська громада відновлює життєдіяльність після окупації - Вишгородська районна рада: <https://vyshrada.gov.ua/?p=48743>
13. Дручек, О., & Волуйко, О. (2022). Поняття військової окупації: теоретичні та історичні аспекти. Науковий вісник Київського інституту Національної гвардії України, (1), 40–47.
<https://doi.org/10.59226/2786-6920.1.2022.40-47>
14. Заграй, Лариса. (2019). Тематичний аналіз як якісний метод у феміністичних дослідженнях. Збірник наукових праць: психологія. 7-16. 10.15330/psp.24.7-16.
15. За годину їзди від столиці – знищені сотні будинків та десятки трупів. Велика Димерка після окупації (відео): <https://youtu.be/bLULTodeP1U?si=5vQ155r7gSPpmPuW>
16. Зарембо К. та ін. Писати аналітику може кожен. Мистецтво переконливого тексту. — К. : Віхола., 2021. — 224 с.

17. «Зате вони не дійшли до Києва». Як живуть селяни у затопленому війною Демидові (фоторепортаж): <https://hromadske.ua/posts/zate-voni-ne-dijshli-do-kiyeva-yak-zhivut-selyani-u-zatoplenomu-vijnoyu-demidovi>
18. Звільнена від окупантів Великодимерська громада (відео): <https://youtu.be/Fktc44nFn0Q?si=cPCC7Vv2dSPV5CcG>
19. Злочини окупації с.Плоского Великодимерської громади що на Київщині (відео): <https://youtu.be/J6xDbOggdXM?si=e1md99JB9h48b4u>
20. Зруйнована, але жива Горенка: як виживало село під час боїв за Київ? (відео): <https://youtu.be/EZOh7HRf9s4?si=HDk-sj8EbSGLcClS>
21. ЗСУ ведуть бій в районах Димера та Іванкова на Київщині – Генштаб: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3412276-zsu-vedut-bojovi-dii-v-rajonah-naselenih-punktiv-dimer-ta-ivankiv-genstab.html>
22. ЗСУ звільнили 15 населених пунктів на Київщині: серед них Демидів і Димер - 24 Канал: https://24tv.ua/zsu-zvilnili-15-naselenih-punktiv-kiyivshhini-sered-nih-demidiv_n1930787
23. Інфраструктурі лише одного з сіл Київщини завдано збитки на понад 2 мільярди гривень – KSE: <https://www.unian.ua/economics/finance/zbitki-viyni-v-ukrajini-infrastrukturi-odnogo-z-sil-kiyivshchini-zavdano-zbitki-na-2-5-milyardi-griven-novini-kiyeva-11828904.html>
24. Історик Тімоті Снайдер: «Вони вирішили, що причина їхніх проблем — те, що вони вбили замало українців» - Урядовий Кур'єр - газета центральних органів влади України онлайн: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/istorik-timoti-snajder-voni-virishili-sho-prichina/>
25. Київська обласна військова адміністрація. Офіційний веб-сайт: <https://koda.gov.ua/>
26. Кулеба підсумував роботу обласної влади на Київщині у 2022 році: головні цифри та факти року, що минає: <https://proslav.info/kuleba-pidsumuvav-robotu-oblasnoyi-vlady-na-kyiyvshhyni-u-2022-rocz-i-golovni-czyfry-ta-fakty-roku-shho-mynaye/>
27. Критика — що це таке, суть, визначення, види та приклади. Критик це хто такий: <https://termin.in.ua/krytyka-krytyk/>
28. Марценюк Т., Голота С. Гендерний аналіз аналітичних центрів України. – К.: МФ «Відродження», 2018 - 21 с.
29. Марценюк Т., Гриценко Г., Квіт А., Берлінська М. «Невидимий батальйон»: участь жінок у військових діях в АТО (соціологічне дослідження) / за ред. Т. Марценюк. К. : Український жіночий фонд, 2015. 89 с.
30. Марценюк Т., Гриценко Г., Квіт А., Василенко Л., Звягінцева М. «Невидимий батальйон 2.0»: повернення ветеранок до мирного життя (соціологічне дослідження) / за заг. ред. Т.
31. Марценюк. К. : ООН Жінки, 2019. 216 с.: <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/b19580b7-e25e-498c-b08e-0ea0d102f0ec>
32. Мішина, Н. (2023). Тимчасово окуповані території: зарубіжний досвід захисту прав людини. Law. State. Technology, 3, 11–15, doi: 10.32782/LST/2023-3-2
33. Модульне містечко відкрили у селі Горенка на Київщині — Суспільне Новини — Суспільне Новини: <https://suspilne.media/amp/341474-na-kiivsini-vidkrili-se-odne-modulne-mistecko/>
34. Новини Київщини - Мешканка Димера розповіла про життя в окупації — УНІАН: <https://www.unian.ua/war/novini-kiyivshchini-meshkanka-dimera-rozpovila-pro-zhittya-v-okupaciji-novini-kiyeva-11781045.html>
35. Офіційний портал Верховної Ради України: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/234589.html
36. Приклад енергоефективної відбудови: у Горенці оновили зруйновану війною амбулаторію: <https://suspilne.media/372911-priklad-energoefektivnoi-vidbudovi-u-gorenci-onovili-zrujnovanu-vijnou-ambulatoriu/>

37. Про затвердження Змін до Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією Наказ; Мінреінтеграції від 31.05.2023 № 164 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0925-23#Text>
38. Сотні тисяч жителів селищ на Броварському напрямку лишились без світла, газу і зв'язку (відео): <https://youtu.be/A0Ts0tiBPWo?si=kIOI5GNrhqVig4p>
39. Статистичний аналіз даних вимірювань: навч. посіб. / Єременко В.С., Куц Ю.В., Мокійчук В.М., Самойліченко О.В. – К.: НАУ, 2013.– 320 с.
40. «Тіла 10 днів лежали на вулиці. Неможливо було похоронити» - мешканці Горенки розповіли про пережиті жахіття. Новини на Gazeta.ua: <https://m.gazeta.ua/articles/life/tila-10-dniv-lezhali-na-vulici-nemozhlivo-bulo-pohoroniti-meshkanci-gorenki-rozpovili-pro-perezhti-zhahittya/1079806>
41. У Демидові на Київщині почалися роботи з відновлення зруйнованого мосту (фото, відео). КиївВлада - Новини Києва й столичного регіону: <https://m.kievvlast.com.ua/news/u-demidovi-na-kiivshhini-pochalisya-roboti-z-vidnovlennya-zrujnovanogo-mostu-foto-video>
42. Уряд підтримав рішення про додаткову допомогу деокупованим громадам та громадам, що постраждали від війни. Урядовий портал: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-pidtrymav-rishennia-pro-dodatkovu-dopomohu-deokupovanyh-hromadam-ta-hromadam-shcho-postrazhdaly-vid-viiny-premier-ministr>
43. Хліб з картоплі й без світла — рецепти, що допомогли вижити в окупованому рф Димері / NV: <https://life.nv.ua/ukr/food-drink/hlib-z-kartopli-y-bez-svitla-recepti-shcho-dopomogli-vizhiti-v-okupovanomu-rf-dimeri-50247330.html>
44. Хто врятував Горенку. Репортаж із села, яке не згоріло. Новини України LIGA.net <https://www.liga.net/ua/society/articles/kto-spas-gorenku-reportaj-iz-nesgorevshego-sela>
45. Чепак В. В., Савельєв Ю. Б. Аналіз порівняльний // Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/Аналіз_порівняльний.
46. Як виживали під російською окупацією мешканці Димерської громади на Київщині | Слідство.Інфо (відео): https://youtu.be/zlgjdunJ_jY?si=2G-SYkwXVZSs-TDb
47. Як виглядає Горенка через два місяці після звільнення показали у фоторепортажі — УНІАН: <https://www.unian.ua/war/yak-viglyadaye-gorenka-cherez-dva-misyaci-pislya-zvilnennya-pokazali-u-fotoreportazhi-novini-vtorgnennya-rosiji-v-ukrajinu-11884125.html>
48. 5 питань: Володимир Підкурғанний, глава Димерської ОТГ (відео): <https://youtu.be/zA0sM1DiTyY?si=on3nnVqmXWbm4rl5>
49. Berndt, A. E. (2020). Sampling methods. Journal of Human Lactation, 36(2), 224-226. DOI: 10.1177/0890334420906850
50. Convenience sampling method: How and when to use it? <https://www.qualtrics.com/experience-management/research/convenience-sampling/>
51. Hirschauer, N., Grüner, S., Mußhoff, O., Becker, C., & Jantsch, A. (2020). Can p-values be meaningfully interpreted without random sampling? Statistics Surveys, 14, 71-91. DOI: 10.1214/20-SS129
52. Hryniuk, D., Smyrnov, I., Smochko, N., Rastvorova, M., and Svyshcho, V. (2023). The Phenomenon Of The Volunteer Initiative In The Context Of The Development Of Social And Military Volunteering During The Enemy Invasion Of Sovereign Ukraine, Inequality, Informational Warfare, Fakes and Self-Regulation in Education and Upbringing of Youth, Youth Voice Journal Vol. I, pp. 72-89. ISBN (ONLINE): 978-1-911634-78-2 URL: <https://www.rj4allpublications.com/product/the-phenomenon-of-the-volunteer-initiative/>
53. Julie S. Downs. Prescriptive scientific narratives for communicating usable science. PNAS. September 16, 2014. 111 (Supplement 4). P. 13627-13633; September 15, 2014. URL: <https://doi.org/10.1073/pnas.1317502111>.

54. Keudel, O., & Huss, O. (2023). Polycentric governance in practice: The case of Ukraine's decentralised crisis response during the Russo-Ukrainian war. *Journal of Public Finance and Public Choice*, 1(aop), 1–26. <https://doi.org/10.1332/25156918Y2023D000000002>
55. MithraMoezzi Kathryn B. Janda, Sea Rotmann. Using stories, narratives, and storytelling in energy and climate change research. *Energy Research & Social Science*. 2017. Vol. 31. P. 1-10. URL: <https://doi.Org/10.1016/j.erss.2017.06.034>.
56. Nikolopoulou, K. (2022). What is convenience sampling? Definition & examples. <https://www.scribbr.com/methodology/convenience-sampling/>.
57. Probability sampling | statistics. Encyclopedia Britannica: <https://www.britannica.com/science/probability-sampling>
58. Probability Sampling: Types, Methods, Examples, and Uses: <https://www.quantilope.com/resources/probability-sampling-methods>
59. Rabinovych, M., Brik, T., Darkovich, A., Savisko, M., Hatsko, V., Tytiuk, S., & Piddubnyi, I. (2023). Explaining Ukraine's resilience to Russia's invasion: The role of local governance. *Governance*, 1(20). <https://doi.org/10.1111/gove.12827>
60. What Is Probability Sampling? Types & Examples: <https://www.scribbr.com/methodology/probability-sampling/>
61. Yoram Dinstein. *The international Law of Belligerent Occupation*/ Y. Dinstein. Cambridge: Cambridge University Press. 2009. P. 365.

Додатки

Додаток 1

Питання інтерв'ю (орієнтовні)

1. Скажіть будь ласка, де Ви перебували на момент 24 лютого 2022 року?
2. Розкажіть, будь ласка, про свій досвід проживання війни з початком повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р.
3. Скажіть, будь ласка, чи відчували Ви тоді віру в силу українського спротиву?
4. Що допомагало особисто Вам у найскладніші дні весни 2022 р.? Яку підтримку Ви відчували?
5. Ваш психо-емоційний стан тоді і зараз відрізняється? Чим?
6. Пригадайте, будь ласка, яку допомогу отримувала громада та особисто Ви у перші місяці повномасштабного вторгнення з 24 лютого 2022 р. Хто виявився поруч? Можливо активісти, волонтери...? Хто вони?
7. Який % жителів громади зміг виїхати вчасно з початком активної фази? Скільки з них повернулись?
8. Які найбільші труднощі та проблеми вдалося подолати в громаді після деокупації та нині?
9. Які заходи були організовані у громаді у 2022-2023, що запам'ятались та допомогли відчувати єдність?
10. Допомога від яких держав світу була найбільш відчутною?
11. Що потрібно покращити для відновлення життя в громаді?
12. Чи можете назвати ПБ місцевих героїв цієї війни, що потребують увіковічення пам'яті про них?
13. Про що Ви мрієте зараз?

Дякую за співпрацю!

Додаток 2

Це опитування проводиться за програмою «Ініціатива секторальної підтримки громадянського суспільства України» в рамках проєкту «Як громадський сектор наближує перемогу. Досліджуємо» ІСАР Єднання у консорціумі з Українським незалежним центром політичних досліджень та Центром демократії та верховенства права завдяки щирій підтримці американського народу, наданій через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) і реалізується у індивідуальному проєкті - «Сільськими дорогами деокупованої Київщини».

Це опитування має на меті вивчити досвід проживання війни жителями сіл з 24 лютого 2022 р., дослідити стійкість сільських територіальних громад деокупованої Київщини та виявити потенціал до відновлення.

1. Ваша стать:

Чоловіча

Жіноча

2. Ваш вік:

21-30 років

31-40 років

41-50 років

51-60 років

Старше 60 років

3. До якої сфери діяльності Ви себе відносите?

Працівник сільського господарства

Працівник промислового підприємства

Державний службовець

Представник сфери освіти

Представник сфери обслуговування

Студент

Безробітний

Інше _____

4. Чи довелося Вам переїжджати до іншого населеного пункту України та/або за кордон у зв'язку з повномасштабною війною?

Так, переїжджав лише до іншого населеного пункту України

Так, переїжджав лише за кордон

Так, переїжджав і до іншого населеного пункту України, і за кордон

Вийжджав зі свого населеного пункту НЕ через війну, а з інших причин

Взагалі НЕ виїжджав зі свого населеного пункту

5. Наскільки Ви задоволені умовами проживання у Вашому населеному пункті?

Задоволений

Не задоволений

Частково задоволений

6. Наскільки Ви задоволені доступністю медичного обслуговування у Вашому населеному пункті?

Задоволений

Не задоволений

Частково задоволений

7. Наскільки Ви задоволені існуючою транспортною інфраструктурою у Вашому населеному пункті?

Задоволений

Не задоволений

Частково задоволений

8. Як часто у Вас бувають негативні переживання, наприклад, поганий настрій, відчай, тривога, депресія?

Завжди

Часто

Рідко

Ніколи

9. Як змінився Ваш емоційний стан у перші місяці 2022 р. одразу після деокупації?

Залишився складним, тривожним

Наслідки суттєво травмували психо-емоційний стан

Вдалося частково подолати емоційну депресію

Позитивні емоції перемогли

10. Чи змінився Ваш емоційний стан у 2023 р порівняно з 2022 р?

Покращився

Погіршився

Залишився без змін

11. Чи вплинула війна на Вашу роботу?

так, без роботи

так, погіршилися умови роботи

так погіршилася фінансова ситуація

не вплинула

ситуація стала кращою (отримали додаткове фінансування, нове місце роботи, підтримку)

12. Якій % жителів громади, на Вашу думку, виїхали у 2022-2023 рр. за її межі і не повернулись?

13. Яким був % пошкоджень всіх об'єктів інфраструктури громади внаслідок війни у 2022 р. (оціночно, на Вашу думку)?

14. Яку відчутну допомогу отримала Ваша громада в перші місяці 2022 після деокупації?

Будівельні матеріали та інструменти для відновлення інфраструктури

Продукти харчування

Одяг, взуття, засоби гігієни

Ліки, медична допомога

Фінансова адресна допомога

Консультативна допомога (психологічна, юридична)

Інше

15. Чия саме допомога стала для Вас найбільш відчутною та корисною у перші місяці після деокупації?

Українські волонтерські організації

Міжнародні організації/благодійні фонди

Від обласної/районної/військової адміністрації

Від окремих депутатів/меценатів

Від інших громад-побратимів

16. Який % населення Ви вважаєте справжніми активістами у відновленні громади після деокупації?

17. Чи достатньою, на Вашу думку, є активність місцевого населення у відновленні громади після деокупації?

Так

Ні

Певною мірою

18. На Вашу думку, скільки % мешканців громади гостро потребують різних видів допомоги нині? (вказіть)

19. Наскільки гостро потрібна нині допомога Вашим односельцям, що потребують особливої уваги (інвалідизовані, люди похилого віку, діти війни, матері-одиначки та багатодітні сім'ї, ВПО/переселенці)?

Вкрай гостро потрібна

Гостро потрібна

Потрібна

Не потрібна (справляємось своїми силами)

20. Чи пов'язуєте Ви своє майбутнє з даною громадою?

Залишаюсь жити у громаді та відновлюватиму її

Планую переїхати до іншого населеного пункту/громади

Мрію жити за кордоном

Інше

21. Назвіть, будь ласка, найбільший успіх Вашої громади у 2022-2023 рр.

22. Чи продовжує працювати у Вашій громаді бізнес нині?

Так

Ні

Частково

23. Чи долучались Ви особисто у 2022-2023 рр. до будь-якої волонтерської роботи на користь громади?

Так

Ні

24. Який інфраструктурний проєкт у відновленій громаді є Вашою мрією на майбутнє (що має бути побудовано)?

25. Чия саме допомога є для Вас найбільш відчутною та корисною зараз?

Українські волонтерські організації

Міжнародні організації/благодійні фонди

Від обласної/районної/військової адміністрації

Від окремих депутатів/меценатів

Від інших громад-побратимів

Інше

26. На Вашу думку, чи продуктивна нині (2023 р.) співпраця з місцевими органами влади щодо відновлення повноцінного життя в громаді?

Так

ні

частково

27. На Вашу думку, наскільки % відновлено життя в громаді після деокупації?

28. Чи є серед Ваших знайомих/родини/близьких військовослужбовці та добровольці, що захищають Україну на фронті нині?

Так

Ні

Не знаю

29. Чи можете назвати ПІБ місцевих героїв цієї війни, що потребують увіковічення пам'яті про них?

**Підсумки тематичного аналізу інтерв'ю мешканців деокупованих громад Київщини
(ключові тези та коментарі у відповідях респондентів)**

Особливості життя громади / населеного пункту під час окупації / війни	Деокупація, досвід впливу війни на розвиток та відновлення громади	Бажані очікування та напрямки дій з метою відновлення громади
1. Людський ресурс: особиста безпека (фізична та психологічна безпека).		
Великодимерська ОТГ		
-у перші дні повномасштабного вторгнення «...сотні хлопців стояли для того щоб записатися в територіальну оборону, для того щоб отримати зброю, страху не було...»; -вже згодом, з окупацією, прийшов загальний стан пригніченості та розуміння власної безпорадності; -розуміння «невідворотності долі»; -проте, розуміння, що «кожен не самотній у своїй біді»; -прагнення повірити, що «це сон, який минеться»; -реальний страх за життя своїх близьких та відсутність страху за власне життя»; -«з вересня 2022 відчули покращення психо-емоційного стану, коли почались відновлювальні дії, робота закрутилась, побачили як працює	-спочатку не вірили, що це серйозно і надовго; -розуміння, що той, хто виїхав раніше, може не повернутися до громади; -«виїхали свого часу десь 20%, близько 10% не повернулися, проте більшість дружно повернулися...»; -на перших порах усвідомлення своєї слабкості та безпорадності; -внутрішній психолого-емоційний стан залишається складним, проте, позитивні емоції потроху беруть гору; -усвідомлення, що «мрія про звільнення території громади від ворога стане реальністю»; -ставлення з розумінням до повільності процесів відновлення в силу певних об'єктивних обставин; -«в силу Українського спротиву повірили, але лише тоді, коли з'явився інтернет»	-прагнення відчувати єдність та реальні дії у «бажанні жити краще»; -турбота про тих, хто постраждав найбільше; -«синдром скутості», коли треба вголос говорити про свої власні проблеми та втрати; -для багатьох небажання подумки повертатися до тих складних днів і ночей, коли перебували під окупацією; -очікування «концентрації людського ресурсу» задля спільних дій під «керівництвом» активістів та «молодих керівників з державницьким мисленням»;

селищна рада, як працюють люди...» -«далека але світла думка про те, що все минеться, що це треба просто пережити»;		
Димерська ОТГ		
-«...було бажання під кінець 24 лютого покинути територію, бо розуміли невідворотнє наближення окупантів; проте, 25 лютого вже спостерігали з вікон квартири колону ворожої бронетехники...»; -«до моменту окупації виїхало десь 5% населення, небагато, бо розуміли всю небезпеку пересування»; -«було багато героїчних людей, що допомагали у лікарні, що доставляли продукти, що переправляли мешканців на деокуповану територію...» -«дуже вразила відсутність хліба, до якого в нас Українців особливе ставлення, комок в горлі...хоча намагались навіть випікати цей хліб»	-«...зранку встаю, чую по радіо гімн України, означає, що Київ живе, працює... Держава бореться, живе»; -«Демидів...99% мешканців взагалі не виїхали нікуди...»; -«психо-емоційний стан тоді і зараз, коли повернулись, дуже змінився; зникло пригнічення, посилилась віра в деокупацію; пережили важкий емоційний контраст, коли життя ніби інше, ніби не твоє»; -«зараз коли усвідомлюєш свою відповідальність за людей, то хвилювання зростають, багато невирішених питань, гострих, невідкладних...»	-«дуже потрібна робота з психологами кожного члена громади, бо накопичується гнів, емоції, після всього пережитого дуже багато психологічно травмованих людей; потрібна програма суттєвої психологічної підтримки, допомоги...», бо багатьом так і не стало легше, загострюється сприйняття реальності, війна триває... -«Демидів...дуже потрібно і надалі виховувати патріотизм у дітей; вони вже свідомі, вони інші: у школі, як тільки 9.00, діти знають, що це хвилина мовчання, хвилина пам'яті за загиблими, ніхто не посміхається, всі все розуміють, бо пережили, бо це вже інші діти...»
с. Горенка, Гостомельська ОТГ		
-«...ми залишилися в селі (7,8 березня залишилось до 140 людей) і з самого початку прийняли таке рішення, що взагалі не виїжджаємо, з дітьми...»; -«...взнали, що в період обстрілів треба весь час	-«...на травень місяць повернулися півсела, хоча не зразу впускали, треба було перевірити територію, проте, їх не можливо було зупинити...»; -«...поверталися, бачили свої зруйновані будинки і	-«дуже потрібно підтримувати здоровий моральний клімат, забувати про старі конфлікти, максимально налагоджувати контакти, вчитися заново

їздити з відкритими вікнами, щоб чути постріли..., не розуміли як далі буде розвиватись ситуація...»; -«...я весь час їздила, знімала всі руйнування, відправляла мешканцям ці фото їх зруйнованих будинків, вони це все бачили, це було важко»	це було складно..., проте знаходяться в селі, в різних умовах, в арендованих/пристосованих приміщеннях»; -«...любов, тяга до землі, до свого ...було складно згадувати, от і поверталися...»	комунікувати,.....також, дуже потрібні постійно оновлені скіли, навички, ті якими не володіли раніше; це потрібно, щоб рухатись весь час вперед, не зупинятись, вірити один одному і бути єдиними у своїх прагненнях!»
--	---	--

2. Втрати/ Збереження / відновлення житлової, соціальної, виробничої інфраструктури

Великодимерська ОТГ

-значні руйнування житлової інфраструктури, що примусили мешканців громади усвідомлено сприймати факт неповернення певної (незначної) їх кількості з-за кордону; -масштабні залишки згорілої техніки ворога та пошкодженої / розбитої/ спаленої техніки / транспортної інфраструктури на території сіл громади; -значні руйнування об'єктів соціальної інфраструктури, серед яких школа, дитячі садочки, адміністративні будови, магазини тощо;	-усвідомлення необхідності якомога швидше позбутися «візуальних об'єктів», наративів, залишків зруйнованої інфраструктури, знищених транспортних засобів, «всього того, що нагадує про агресивні дії ворога на території сіл громади під час окупації порівняно нещодавно»; -бажання об'єднати зусилля задля швидкого реагування на гострі потреби мешканців громади, серед яких значна кількість «людей пенсійного віку» та представників молодших вікових груп, у тому числі, з інклюзією, що потребують особливого ставлення; -справедливо високі вимоги до адміністрування, особливо, після деокупації, коли кожен здатен об'єктивно оцінити роль місцевої влади у поверненні громади до	-головні очікування мешканців громади у площині відновлення зруйнованого під час окупації ворогом житла, отримання компенсації від держави та практичні кроки відбудови; -запит на якнайшвидше відновлення закладів соціальної інфраструктури, особливо, закладів освіти, дитячих садочків; -«експерти доповіли, що приміщення школи можна відновити, адже, ворог просто підпалив школу коли відступав... проект знаходиться в Департаменті освіти, чекаємо»; -«транспортна розв'язка у Богданівці прекрасна, маршрутні автобуси кожні півгодини...а от селищну раду треба відновити, вона дуже постраждала»; -«перед війною постійно розвивали спорт, маємо
---	--	---

	життя (перехід управлінських функцій від ... до «керівника нового часу» Антоніни Сидоренко;	футбольну команду, маємо два нові стадіони, проте, кошти зараз на спорт не виділяються... ; -«потрібні місця відпочинку для молоді, кафе, інтернет-кафе...»
Димерська ОТГ		
-«було дуже багато руйнувань, було знищено електромережі, газопостачання, знищено інфраструктуру, тому намагались виїхати вже під час окупації, іноді це виходило..., проте, багато хто повертався, навіть під час окупації, повертались додому»; -«під час окупації були відрізані від світу повністю, інформацію не отримували взагалі і тому не знали, що коїться де; лише рахували ворожу техніку, яка рухалась у бік Києва; були дні, коли рахунок становив до 400 одиниць техніки, а згодом, 1500-2000 одиниць і більше...»	-«найбільші труднощі були пов'язані з поверненням комунікацій, електропостачання, налагодженням торгівлі, оскільки магазини були розграбовані ворогом повністю...»; -«потрібно докласти особливих зусиль до відновлення інфраструктури, є проблеми транспортної розв'язки та доступності, особливих зусиль у відновленні потребують малі села, вони мають бути обжитими та виконувати свої функції у громаді...»	-«потрібна наявність достатньої кількості сховищ, бо відчуття безпеки є вкрай важливим, особливо для учасників освітнього процесу та і всіх мешканців...»; -«потрібно покращувати інфраструктуру, транспортне сполучення, забезпечувати робочі місця у громаді; також, потрібно інтенсивно розвивати маленькі села, бо великі і так розвиваються; маленькі села надзвичайно мальовничі з прекрасними природними умовами, можуть стати центрами сільського відпочинку та туризму»
с. Горенка, Гостомельська ОТГ		
-«прийшло розуміння, що нам весь час у зоні бойових дій буде потрібно мати якісь стратегічні запаси, зокрема, зникло світло, потрібні павербанки, щоб підзарядити телефони, генератори, багато чого....»;	-«...є позитивні моменти, що люди побули там (за кордоном), побачили багато і все одно повернулись відновлювати...»; -«...у перші дні після припинення бойових дій повертались, їх не впускали, просили	-«...як на мене, принцип просто взяти і відбудувати – він хибний; має бути комплексний підхід як ми відновлюємось, що ми розвиваємо і як саме ми відбудовуємось...хибною є думка, що треба відбудувати все так як було; треба відновити

-«багато чому навчилися, щоб у критичний момент не стояти осторонь, наприклад, обладнали помпу та самостійно гасили пожежі будинків під час обстрілів, робили все підручними засобами...» ; -«весь час все було в такому шаленому режимі, що не було часу на погані думки, треба було тримати з усіма зв'язок та бути зібраним..., єдине було хвилювання – за дітей, що були поруч і не захотіли їхати нікуди, навіть до Києва...»	зачекати, поки все перевірять.... мешканці знаючи тропки йшли пішки, щоб такі потрапити у село...»; -«...виникла така згуртованість, одразу зникли всі суперечки, мешканці по руху очей розуміли що потрібно кому робити»; -«об'єднувались у групи, прибирали території самостійно, неймовірна згуртованість, один за одного; хтось готує для всіх їжу, хтось шукає паливо для генератора, все за мовчазною згодою, гуртом»;	так, щоб відповідало сучасним реаліям і певним кращим стандартам...»; «..це мають бути бомбосховища, має бути укриття, кожен повинен знати план евакуації, план оповіщення, домедична підготовка, тобто – цивільний захист, на який раніше не зверталася увага»; -«є проблема, що немає у селі нормальної школи з укриттям...»; «ми маємо думати і про тих, хто приїхав до нас і планує будувати своє життя тут, бо їм немає куди повертатись... серед них багато класних спеціалістів, вони вже наші люди...»;
---	---	--

3. Допомога у відновленні

Великодимерська ОТГ

-« 24 лютого у перший же день була екстренна сесія, де треба було всі організаційні питання вирішити...»; -«...звичайні люди долучалися, вони готували страви для хлопців з територіальної оборони, щоб усі були ситі»; -«вони будували власними силами блокпости, вони чергували весь час, блокпости були на кожному кроці...не було жодного байдужого»;	-оптимізм мешканців від звільнення окупованих територій трансформувався у високі очікування про реальну допомогу від сусідніх громад, що не перебували під окупацією, від громадських активістів, що мали реальний вихід на волонтерські організації, від військової адміністрації та від міжнародних донорів; -«...не було своїх і чужих, не було перепон, ми шукали шляхи і у нас все виходило, всі як один...»;	-«...в перший же день після звільнення активісти, громадські організації с. Велика Димерка та інших сіл громади стали волонтерами; продукти харчування, ліки, засоби гігієни, одяг фурами везли, допомагали людям...»; -«...серед держав світу що допомагали та допомагають найбільше, це США, зокрема, фонд «До України з любов'ю», також постійні «Карітас», ЮНІСЕФ, «Червоний хрест», «Партнерство за
---	--	---

-згодом, під час окупації існував реальний запит на здійснення допомоги з продуктами харчування, ліками та засобами гігієни; -запит на місцевих активістів виправдався, оскільки більшість з тих, хто «мав активну життєву позицію до війни не втратив її навіть під час окупації, всіляко допомагаючи один одному»; -єдність у мешканців досліджуваних сіл відчувалася з вірою у звільнення; -колабораціонізму практично не було помічено; -«ця війна забирає молодих хлопців – Героями, в центрі Великої Димерки у парку є Алея Слави, в пам'ять про тих, хто віддав своє життя за державу - Роман Сухав, Роман Юхта, Максим Земляк та інші...нажалі війна триває. Вічна пам'ять Героям!	-«...настільки сильна Українська нація, настільки непереможний її дух...»; -«...було три хвили: перша одразу після звільнення – тут були бойові дії, коїлися страшні речі, треба було прибрати територію від сміття, повернути енергопостачання, газопостачання, водопостачання, розмінувати городи, поля; друга хвиля – почали повертатися мешканці, а нема куди, термінова потреба допомогти з житлом, багато людей все втратили; третя -почався реєстр зруйнованого майна, поточні ремонти, відновлювальні процеси тривають і зараз...»; -«...як росіяни вийшли, треба було прибрати потрошену школу, то прийшли випускники минулих років, їх батьки, діти, не очікували, що так масово прийдуть всі разом, ось тоді відчули справжню єдність громади»; -«суттєвою була допомога Зазимської громади у прибиранні території, вони просто приїхали розбирати завали та дуже допомогли звільнити територію від ворожого залізниччя...»	сильну Україну» та багато інших»; -спільні заходи – ярмарки шкільні та ярмарки місцеві з метою зборів для ЗСУ; -«відчутна була підтримка Канади та багатьох міжнародних організацій що відремонтували приміщення будинку культури, забезпечили меблями, канцтоварами освітрян, утворили два Цифрових Освітніх Центри, придбали 40 ноутбуків 120 планшетів, навушники, інтерактивні дошки, все що потрібно вчителям та учням села Богданівка для роботи»; -що покращити – на думку більшості, розробити план відновлення громади для розвитку інфраструктури, залучення інвестора, розширяти соціальні програми, розвивати дозволя, залучати активних громадян до відновлення, розвивати екологічні та патріотичні програми; -«Велика мрія відновити школу у с.Богданівка, щоб місцеві дітки не їздили до інших сіл, а навчались там де проживають; доречі, ініціативу з пристосованими для навчання тимчасовими модульними будиночками
---	--	--

		підтримали волонтерські організації Швейцарії, проте, у нашому законодавстві не прописано, чи можливо здійснювати освітні заходи у таких тимчасових умовах...» -«кожен хто пережив окупацію вже герой, хлопці ЗСУ, їх багато, хто пережив випробування, хто захищає, хто працює – вже герой, кожен...»
Димерська ОТГ		
-«... мешканці постійно підтримували один одного, забули про чвари, непорозуміння, стали єдині» -«навіть не знаю, коли було важче, на початку вторгнення, коли було життя під загрозою, чи зараз, коли відчуваєш відповідальність за інших, за багатьох...»; -Демидів у часи окупації був повністю відрізаний від інших населених пунктів і у цей час, за спогадами багатьох мешканців села, жодну допомогу вони не отримували, жодну! Просто дістатись до них було неможливо, а місцеве населення тримали в страху і не дозволялось виходити з дому, над будинками весь час кружляли ворожі гелікоптери, щоб	- першу допомогу надавали один одному, не полишали у біді, підтримували; -лише з деокупацією надійшла перша допомога від ЗСУ, місцеві жителі с.Демидів розповідають, як вони зустрічали наших хлопців ЗСУ, як плакали від щастя та не могли повірити, що це сталося; -в той же час, освітяни, які перебували під окупацією в с.Демидів намагалися продовжувати вчити по декілька учнів з сусідських хат, щоб почуватися хоч якось корисними, щоб не втрачати сподівання на повернення до довоєнного життя; -«Демидів...потрібно багато що зробити разом, згуртуватись, доносити молодшому поколінню правду; дуже потрібно	-«...Димер.... допомагали різні організації, зокрема, Червоний хрест - евакуюватись з окупованої території на підконтрольну територію, відчули допомогу ЮНІСЕФ, багатьох держав, зокрема, Польща, Велика Британія, Скандинавські держави, Нідерланди...»; -«маємо головну мрію про Перемогу, а вже після цього з'являться інші мрії!»; -«велика проблема – значні затоплені території навколо с.Демидів, це проблема втрати родючих земель, питної води у громаді...» -«Демидів...вже після деокупації особливо відчули допомогу від ЮНІСЕФ, які обладнали Демидівський ліцей,

унеможливити будь-яке пересування мешканців; -«за наслідками окупації с. Демидів загинув Герой- Давиденко В'ячеслав – колишній військовий, що був в АТО чотири рази...партизанив під час окупації, передавав інформацію ЗСУ, ворог відстежив та закатавав Героя». Вічна пам'ять...	виховувати патріотизм у цих діток, бо вони інші, вони вже все бачили...»; -Староста с.Богданівка Безпальний Ю.В., грудень 2023: «колектив старостату висловлює подяку волонтерам – Полатовській Марії, Хилько Катерині, Теплюк Миколі, Бобку Дмитру, Валієву Ісмаїлу. Кожен з вас – герой і невтомний захисник нашої громади...»	допомогли позбутись руйнувань, забезпечили психологічною допомогою дітей і педагогів, посприяли з канцтоварами, з відновленням енергопостачання, з встановленням вікон та багато іншого» -«...місцеві Герої, волонтери, їх багато, хто допомагали пережити окупацію, допомагали продуктами, з евакуацією та інше по Димеру: Андрій Сологуб, Марина Цапук, Валерій Андрикевич, Андрій Сафоненко....Велика подяка!
с. Горенка, Гостомельська ОТГ		
-«...Польща, Іспанія, Італія, Німеччина...дівчата, що туди виїхали, стрімко почали організовувати збір гуманітарної допомоги...»; -«... через тиждень після початку активних боїв ми вже приймали фури..., бо розуміли, що ще є с. Мощун, є Пуща-Водиця, тому домовились з блокпостами, з березня по квітень більше 400 т гуманітарної допомоги...»; -«-приїхали волонтери, привезли всім рації, проте, головна проблема була відсутність електроенергії під час активних бойових дій»;	-«...коли люди в квітні інтенсивно почали повертатись (а це села громади - Горенка, Мощун, Мостище) ми швидко почали роздачу гуманітарної допомоги, накопиченої раніше...»; -«зараз вже майже 70% повернулись, повернулись мами з дітьми, що перебували за кордоном»; -«є переживання мешканців з того що їх рішення, їх голос не буде братися до уваги...»; -«...горенські мавки постійно плетуть сітки для ЗСУ, у них реально великі навантаження, це	-«чеський фонд надавав - допомогу і стройматеріалами дуже допоміг...»; -нині мешканці подають документи через е-відновлення з розрахунком на компенсацію, проте, у багатьох є певні юридичні проблеми, наприклад, у окремих мешканців не було права власності, це затягує реалії з виплатами; -«ми маємо розвиватись, ми повинні почати працювати, має бути стратегія по залученню донорських коштів, бо державний бюджет не справиться з цим навантаженням, це має бути публічно, ми маємо

-«...за наслідками бойових дій в с.Горенка загинула волонтер Яна Мофіденко 11 березня 2022р., вона їхала евакуювати людей з Мостища, її машину розстріляв ворог на мосту; залишились донька (пішла у перший клас у цьому році) та чоловік ...» Вічна пам'ять Геройці! -«Є мешканець з позивним Петрович, який організував всі блокпости та допомагав охороняти село, велика подяка!»	відчутна допомога, і це громада»; -«маємо бути добріші, простіші, і щоб було більше корисної ініціативи!» -«має бути весь час підвищення власних дій, активності, комунікацій, щоб не бути пасивними у спільноті; мають бути інші пріоритети, загальні, якщо ми думаємо про Перемогу!»	надати преференції інвестору який сюди буде заходити, бо ми живемо у прекрасному курортному місті, де є все для життя та відпочинку»; -«мріємо про мир, щоб повернулись наші чоловіки, щоб будувати життя у мирі та любові; щоб кожен Українець зрозумів що він може, зрозумів свою силу і приймав активну участь у відновленні держави; війна показала, що ми багато можемо, об'єднатись, забути чвари, робити дії, рухатись вперед!»
---	--	--

Підсумки тематичного аналізу відкритих питань з опитувальника (Google forms) проєкту «Сільськими дорогами деокупованої Київщини», що проводився серед жителів деокупованих громад Київщини в період 15.10.2023 до 01.12.2023 р. (статистика, ключові тези та коментарі у відповідях респондентів)

Відкриті питання опитувальника жителів деокупованих громад Київщини (Опитування тривало з 15.10.2023 до 01.12.2023)	Підсумки тематичного аналізу відповідей жителів деокупованих громад Київщини, що представлені у опитуванні (ключові тези та оціночні дані у відповідях респондентів)
12. Якій % жителів громади, на Вашу думку, виїхали у 2022-2023 рр. за її межі і не повернулись?	1,0-10,0% зазначили 9 респондентів; 10,1-20,0% зазначили 47 респондентів; 20,1-30,0% зазначили 38 респондентів; Разом 1,0-30,0% - 94 респонденти, тобто значно більше половини опитаних; ≥ 50% зазначили 10 респондентів.
13. Яким був % пошкоджень всіх об'єктів інфраструктури громади внаслідок війни у 2022 р. (оціночно, на Вашу думку)?	1,0-30,0% зазначили 49 респондентів; 30,1-50,0% зазначили 22 респонденти; Понад 50% зазначили 56 респондентів.
16. Який % населення Ви вважаєте справжніми активістами у відновленні громади після деокупації?	1,0-10,0% зазначили 66 респондентів; 10,1-30,0% зазначили 34 респонденти; 30,1-50,0% зазначили 18 респондентів. Понад 50% зазначило 6 респондентів.
18. На Вашу думку, скільки % мешканців громади гостро потребують різних видів допомоги нині? (вкажіть)	1,0-10,0% зазначили 16 респондентів; 10,1-30,0% зазначили 39 респондентів; 30,1-50,0% зазначили 26 респондентів; Понад 50% зазначило 27 респондентів
21. Назвіть, будь ласка, найбільший успіх Вашої громади у 2022-2023 рр.	«Вижили» - 16 респондентів «відновлення» - - «відновлення освітнього процесу»; - «ремонт доріг, модульні будинки»; - «відновлення очного навчання в закладах освіти»; - «благодійні організації надали переносні будиночки» - «об'єднання громади задля допомоги військовим»; - «волонтерські збори для ЗСУ, допомога потребуючим»; - «освітній центр»; - «досить швидке відновлення»; - «створення цифрового освітнього простору для дітей, оскільки школа та садочки зруйновані» - «Допомога один одному під час окупації та деокупації»; - «відновлення газо- та електропостачання»; - «відбудова пошкоджених будівель»; - «початок відновлення житла»;

	- «відновлення укриттів для безпечного отримання освіти учнями»; - «благодійні ярмарки»; - «успіх в тому, що на даний час працюють дошкільні заклади освіти, ліцеї, гімназії, майже всі забезпечені укриттями, генераторами та інше.....Встановлені модульні будиночки для постраждалих та переселенців. Надається необхідна допомога сім'ям які постраждали від затоплення»; - «допомога волонтерів у відновленні села»; - «звільнення Київщини, можливість повернутися додому, відновлення газу та електрозабезпечення, відбудова амбулаторії»; - «завдяки нашій Гостомельській громаді, ворожі війська не зайшли у Київ»; - «набагато краща медицина. Багато обстежень можна зробити на місці, а не їхати в сусідні села»; - «відбудова клубу, відновлення роботи магазинів»; - «громадські активісти всіма силами працюють для своєї громади»; - «трохи з'єдналась спільнота»; - «Забезпечення тимчасовим житлом мешканців (нажаль досі не всіх), що втратили його в наслідок бойових дій». «успіхи відсутні» - 20 респондентів «не знаю» - 16 респондентів
24. Який інфраструктурний проект у відновленій громаді є Вашою мрією на майбутнє (що має бути побудовано)?	- «Школа, садочок» - зазначили близько половини респондентів; - «будівництво укриття» - зазначили близько третини респондентів; - «асфальтовані дороги по усіх вулицях»; - «Відновлений будинок культури»; - «Енергетична незалежність»; - «Робочі місця в селі» - «всі гроші спрямувати на перемогу ЗСУ» - «міст» - «Очисні споруди, централізоване водопостачання»; - «спорткомплекс, центр допомоги ветеранам війни»; - «спортивний комплекс критий з басейном, тренажерним залом» - «переробний комплекс на сміттєзвалищі»;

	- «Smart-village»; - «школа, садок, амбулаторія з нормальним персоналом, з педіатром, гуртки для дітей і підлітків, кафе».
27. На Вашу думку, наскільки % відновлено життя в громаді після деокупації?	1,0-10,0% зазначили 20 респондентів; 10,1-30,0% зазначило 23 респонденти; 30,1- 50,0% зазначило 35 респонденти; Понад 50% зазначило 38 респондентів.
29. Чи можете назвати ПІБ місцевих героїв цієї війни, що потребують увіковічення пам'яті про них?	«...Вони усі надлюди» «...Питання потребує подальшого вивчення з метою Пам'яті про Героїв» Терещенко Олександр, Сукал Роман(Велика Димерка), Хвостик Артем, Давиденко Роман, Михайліченко Сергій, Король Микола, Король Віталій, Хоменко Олег, Шевченко Микола, Крупенко Олександр, Куц Олександр, Митчик Сергій, Олесик Олег, Гринюк Андрій, Баранов Віталій, Сумін Олексій, Пустовойт Вадим, Сивашенко Андрій, Тігнєєв Ігор, Ридання Олег, Селега Сергій , Мурга Андрій, Олег Орлов, Володимир Дідюк, Максим Куценко, Кузьменко Максим, Василець Олександр, Григорєв Андрій, Кулиняк Михайло, Редіце Генадій, Ігор Богдан, Селега Сергій, Мурга Андрій, Кулиняк Михайло, Василець Олександр, Михиденко Яна, Крупенко Олександр, Топал Олександр, Колесник Віталій, Шарандак Сергій.

**Респонденти відео- та аудіо-інтерв'ю
(матеріали були зібрані під час експедиційних досліджень
у період серпень-грудень 2023 р.)**

Інтерв'ю	QR-код
Інтерв'ю №1. Юрій Васильович Безпалій, староста с. Богданівка Великодимерської ОТГ, 11.10.2023	
Інтерв'ю №2. Людмила Сергіївна Дейко, директорка Богданівської гімназії Великодимерської селищної ради, с. Богданівка, 17.10.2023	
Інтерв'ю №3. Пані Антоніна, мама Дмитра, жителька с. Велика Димерка, 17.10.2023	
Інтерв'ю №4. Володимир Костянтинівич Євтушенко, житель с. Велика Димерка, 19.10.23	
Інтерв'ю №5. Максим Рубанка, житель с. Велика Димерка, 21.10.2023	
Інтерв'ю №6. Олександр Миколайович Мельниченко, староста с. Демидів Димерської ОТГ, 24.10.2023	
Інтерв'ю №7. Дар'я Юріївна Пономаренко, директорка відділу освіти Димерської селищної ради, с. Демидів, 24.10.2023	
Інтерв'ю №8. Надія Машталер, жителька с. Демидів, 24.10.2023	

Інтерв'ю №9. Віра Володимирівна Сапон, жителька с. Демидів, Димерська ОТГ, 24.10.2023	
Інтерв'ю №10. Анастасія Олегівна Тарасова, жителька с. Козаровичі, Димерська ОТГ, с. Демидів, 24.10.2023	
Інтерв'ю №11. Леся Миколаївна Артеменко, жителька с. Абрамівка, вчителька початкових класів Демидівського ліцею Димерської ОТГ, с. Демидів 24.10.2023	
Інтерв'ю №12. Юрій Валерійович Юров, житель с. Демидів Димерської ОТГ, 24.10.2023	
Інтерв'ю №13. Наталія Басюк заклад дошкільної освіти Зернятко, с Димер Димерської ОТГ, 25.10.2023	
Інтерв'ю №14. Петро Анатолійович Гуцало, ТВО директора Димерського ліцею №1, с Димер Димерської ОТГ, 01.11.2023	
Інтерв'ю №15. Антоніна Миколаївна Сидоренко, в.о. Голови Великодимерської селищної громади Броварського району Київської області, с. Велика Димерка, 03.11.2023	
Інтерв'ю №16. Лариса Ліщинська, староста с. Горенка Гостомельської ОТГ, 04.11.2023	
Інтерв'ю №17. Пані Оксана, жителька с. Горенка Гостомельської ОТГ, 04.11.2023	
Інтерв'ю №18. Петро Вірко житель с. Горенка Гостомельської ОТГ, 04.11.2023	

Інтерв'ю №19. (аудіо-). Пані Віра, жителька с. Велика Димерка Димерської ОТГ, 03.11.2023	
Інтерв'ю №20. (аудіо-). Пані Лариса, жителька с. Велика Димерка Димерської ОТГ, 03.11.2023	
Інтерв'ю №21. (аудіо-). Пані Наталя жителька с.Велика Димерка Димерської ОТГ, 03.11.2023	
Інтерв'ю №22. (аудіо-). Пані Тетяна жителька с. Велика Димерка Димерської ОТГ, 03.11.2023	

Правові аспекти

В перші години повномасштабного вторгнення в Україні ввели воєнний стан. Це змінило життя усіх українців, діяльність державних і самоврядних інституцій. Указом Президента України, що був затверджений Законом України, обласні, Київська міська державна адміністрація, органи місцевого самоврядування мали утворити ради оборони та забезпечити сприяння військовому командуванню у запровадженні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану. У населених пунктах на територіях активних бойових дій створили військові адміністрації. Попри воєнний стан, місцеве самоврядування продовжує свою роботу сьогодні. Органи місцевого самоврядування (ОМС) усіх рівнів співпрацюють з військовим командуванням та військовими адміністраціями, а за потреби погоджують між собою окремі повноваження.

Більше ніж за рік війни, з лютого 2022 по 2023, Верховна Рада прийняла десятки законів, які вплинули на діяльність місцевого самоврядування. Вони дають повну уяву, як місцеве самоврядування може реалізуватися під час військової агресії. (Закони війни: які важливі для місцевого самоврядування рішення приймав Парламент під час війни <https://decentralization.gov.ua/news/16094>). Проте, лишаються законопроекти, прийняття яких минулого року було очікуваним, але так і не сталося. Громадська організація «ДЕСПРО» за підтримки Проєкту USAID «ГОВЕРЛА» провела опитування, з метою дізнатися позицію керівництва органів місцевого самоврядування про основні законодавчі ініціативи, прийняття яких у 2023 році сприятиме зміцненню системи місцевого самоврядування (Пріоритети законодавчого порядку денного щодо децентралізації у 2023 - результати опитування представників ОМС <https://decentralization.gov.ua/news/16086>).

Окремі корисні посилання, що враховані у процесі оцінки стану та ефективності відновлення громад під час війни та інших викликів:

1. Закон України Про добровільне об'єднання територіальних громад (Відомості Верховної Ради), 2015, № 13, ст.91, редакція №562 – IX від 16.04.2020| <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>
2. Про місцеве самоврядування в Україні (БВР), 1997, №24, ст.170, зі змінами № 3504-IX від 10.12.2023 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 08 квітня 2015 року № 214 «Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад» (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 416 від 28.04. 2023) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF#Text>
4. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (БВР, 1993, № 45, ст.426) зі змінами № 3443-IX від 02.12.2023 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>
5. Конгрес місцевих та регіональних влад при Президентіві України (підсумкове засідання 15.12.2023 <https://www.congress.gov.ua/>
6. Закон України «Про військово-цивільні адміністрації» (БВР), 2015, № 13, ст.87 (із змінами, внесеними згідно із Законами № 3022 IX від 10.04.2023) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text>
7. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» (БВР), 2015, № 28, ст.250 (із змінами, внесеними згідно із Законами, № 3384-IX від 20.09.2023) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

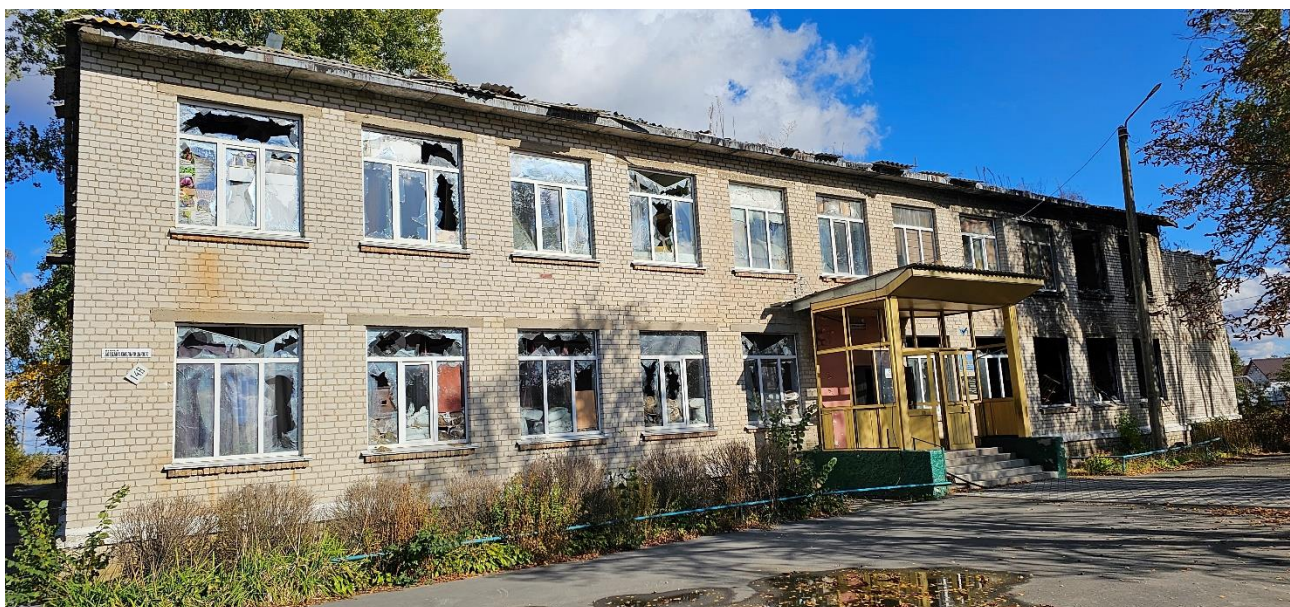
8. *Офіс підтримки реформи з децентралізації Мінрегіону «Деякі питання організації роботи ОМС в умовах воєнного стану»* <https://decentralization.gov.ua/news/14666?page=12>
9. *Закон України про відшкодування зруйнованого і пошкодженого житла, підписаного Президентом України - Офіційний портал Верховної Ради України* https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/234589.html .
10. *Партнерство заради відновлення та розвитку. Децентралізація.* <https://decentralization.gov.ua/>
11. Becker, T. et al. (2022). “A Blueprint for the Reconstruction of Ukraine”, *Rapaid Response Economics*, No. 1, CEPR, London,
12. *REBUILDING UKRAINE: PRINCIPLES AND POLICIES* Edited by Yuriy Gorodnichenko, Ilona Sologoub, and Beatrice Weder di Mauro Centre for Economic Policy Research London EC1V 0DX UK P 467 ISBN: 978-1-912179-67-1 <https://cepr.org/publications/books-and-reports/rebuilding-ukraine-principles-and-policies>
13. *The EC-OECD STIP Compass. Ukraine Country dashboard. National strategies, agendas and plans.* <https://stip.oecd.org/stip/interactive-dashboards/countries/Ukraine>
14. *Враховано корисні ініціативи ЄС, що включають солідарність ЄС з Україною* (https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/stronger-europe-world/eu-solidarity-ukraine_en)
15. *Про затвердження Змін до Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією Наказ; Мінреінтеграції від 31.05.2023 № 164* <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0925-23#Text>

«Обличчя війни»

Фрагмент кейсу Великодимерської ОТГ (копії фотоматеріалів)

С. Велика Димерка. Руйнації житлової забудови (фото автора, 17.10.2023).

С. Богданівка. Богданівська гімназія (фото автора, 17.10.2023).

С. Богданівка. Богданівська гімназія зсередини (фото автора, 17.10.2023).

С. Богданівка. Відновлений після обстрілу рф заклад торгівлі (фото автора 17.10.2023)

С. Велика Димерка. Руйнації житлової забудови (фото автора, 17.10.2023).

С. Велика Димерка. Будівельний майданчик на місці зруйнованої житлової забудови (фото автора 11.10.2023).

С. Богданівка. Цифровий освітній центр у якому навчаються діти початкових класів. Школярі здобуватимуть освіту в приміщенні сільського будинку культури, де завдяки благодійному фонду Save the Children відкрили два освітні центри та чотири класи (фото автора 17.10.2023).

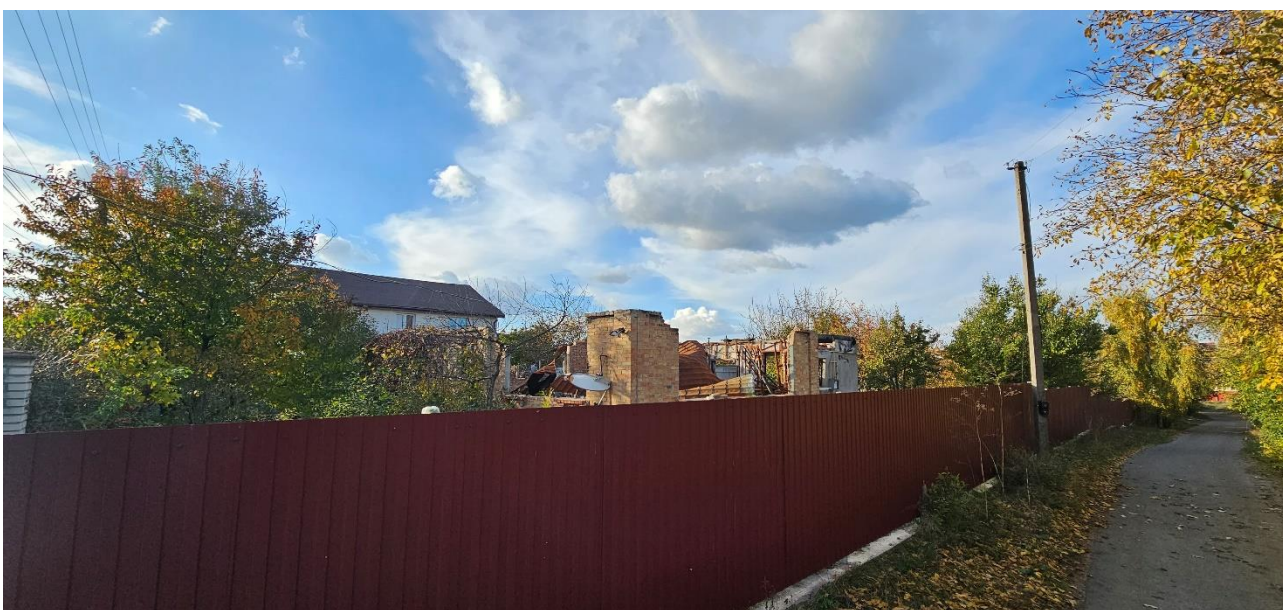
Фрагмент кейсу Димерської ОТГ (копії фотоматеріалів)

С. Демидів. Вимушені підтоплення, що свого часу зупинили наступ на Київ (фото автора, 08.08.2023)

С. Демидів. Руйнації житлової забудови (фото автора, 24.10.2023).

С. Демидів. Руйнації житлової забудови (фото автора, 27.10.2023).

С. Демидів. Руйнації житлової забудови (фото автора, 27.10.2023).

С. Демидів. Вимушені підтоплення, що свого часу зупинили наступ на Київ (фото автора, 24.10.2023)

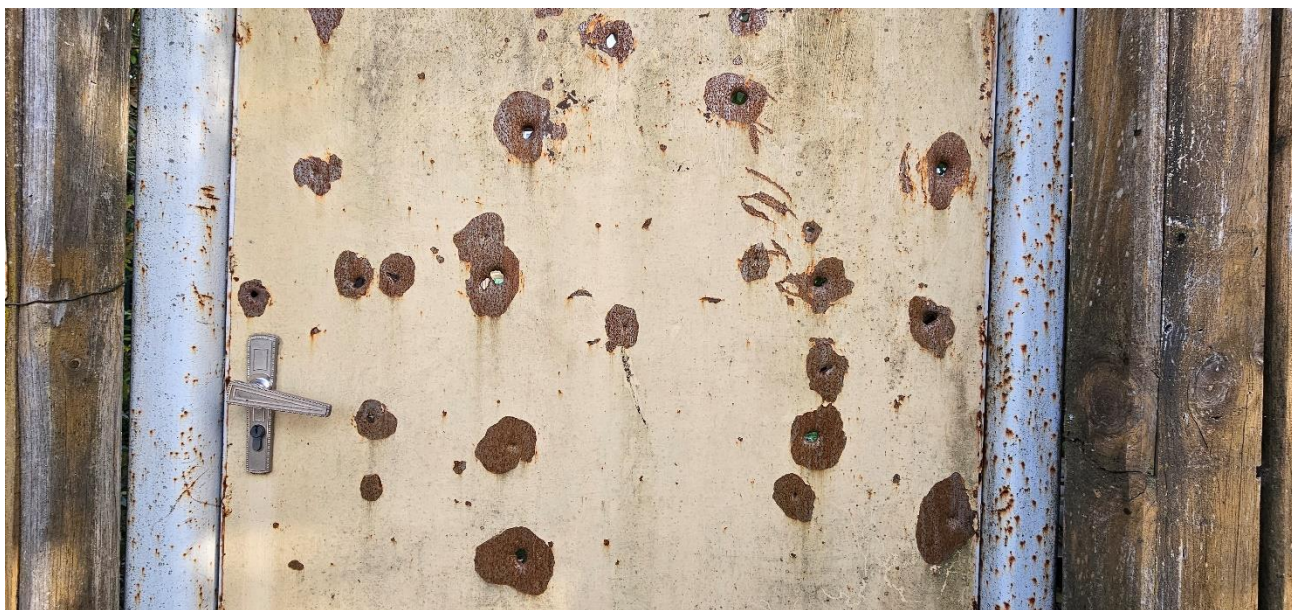

С. Демидів. Демидівський ліцей Димерської ОТГ з пошкодженнями весною 2022. Проведено ремонтні роботи за підтримки Громадської організації Жіночий Консорціум України та партнерів StreetChild, Офісу ООН, ERIKS Development. Зокрема, улаштовано стелю та освітлення в кабінеті інформатики. Забезпечено: планшети, дитячі столи, пуфи-куби, скриньку довіри, канцтовари, настільні ігри та набори з креативної творчості (фото з архіву Дар'ї Пономаренко, що надане 25.10.2023).

С. Демидів. Леся Миколаївна Артеменко, вчителька початкових класів Демидівського ліцею Димерської ОТГ біля входу до закладу освіти під час інтерв'ю. Завдяки спільним зусиллям

UNICEF, Ольги Василевської-Смаглюк — Округ 96 та Володимиру Підкурганному вдалося забезпечити заклад модельним укриттям (фото автора, 17.10.2023).

С. Демидів. Обстріли житлової забудови (фото автора 24.10.2023).

С. Димер. Димерський ліцей №1. Після окупації здійснено вдовлювальні ремонтні роботи за підтримки Громадської організації Жіночий Консорціум України. Зокрема: покладено ламінат, улаштовано підвісну стелю, демонтовано старе покриття, проведено штукатурні роботи та пофарбовано стіни. Також забезпечили гуманітарною допомогою: планшети, телевізори,

стелажи, дитячі столи, пуфи-куби, скриньку довіри, канцтовари, настільні ігри та набори з креативної творчості (фото автора 01.11.2023).

С. Димер. Петро Анатолійович Гуцало, ТВО директора Димерського ліцею №1 під час інтерв'ю, с Димер Димерської ОТГ (фото автора, 01.11.2023)

С. Димер. Наталія Басюк, вихователь-методист під час інтерв'ю у закладі дошкільної освіти «Зернятко». Завдяки спільним зусиллям UNICEF, Ольги Василевської-Смаглюк — Округ 96 та Володимиру Підкурганному садочок «Зернятко Димерської громади вдалося забезпечити модельними укриттями» (фото автора 01.11.2023).

С. Демидів. Олександр Миколайович Мельниченко, староста с. Демидів Димерської ОТГ під час інтерв'ю (фото автора 24.10.2023)

Надія Машталер, жителька с. Демидів під час інтерв'ю (фото автора 24.10.2023)

Фрагмент кейсу с. Горенка Гостомельської ОТГ (копії фотоматеріалів)

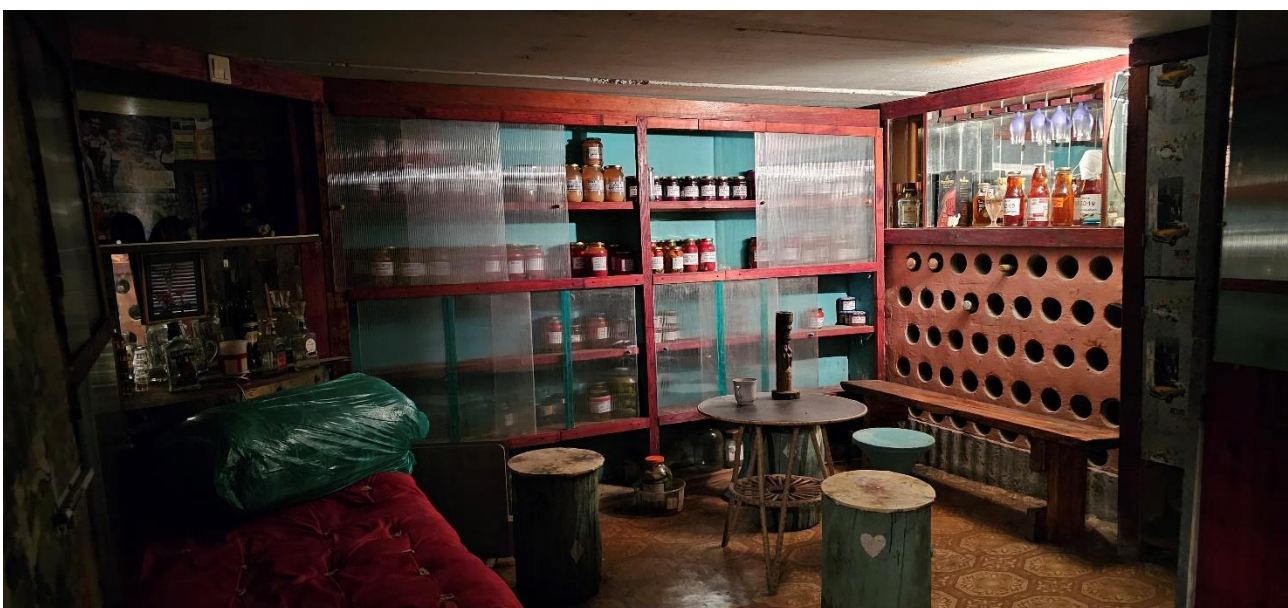
Дорогою до с. Горенка. Вулиці нині. Сімейне арт-кафе «Літо», зруйноване внаслідок військових дій, пряме влучання ворожої ракети 23.03.2022 на розі вулиць Селянська та Миколи Юнкерова (фото автора 04.11.2023)

С. Горенка. Вулицями села: розбитий п'ятиповерховий будинок на вул. Садовій (фото автора 07.11.2023)

С. Горенка. Петро Вірко – видатний житель с. Горенка, місцевий герой, що готувався до війни (фото автора 04.11.2023).

С. Горенка. Славетний бункер (фрагмент) Петра Вірка. Видатний житель с. Горенка, що готувався до війни та облаштував домашній бункер як бомбосховище (фото автора 04.11.2023).

С. Горенка. Місцевий житель Іван Харенко, що проводив екскурсію вулицями села (фото автора 04.11.2023).

С. Горенка. «Горенські мавки» плетуть сітки для ЗСУ у волонтерському хабі, що функціонує у частково вцілілому приміщенні Ліцею №3 (фото автора 04.11.2023)

С. Горенка. Продукція «Горенських мавок» у допомогу для ЗСУ, волонтерський хаб, що функціонує у частково вцілілому приміщенні Ліцею №3 (фото автора 04.11.2023)

С. Горенка. Наслідки ворожих обстрілів, вул. Київська нині (фото автора 07.11.2023)

С. Горенка. Руйнації за наслідками ворожих обстрілів, вул. Київська нині (фото автора 07.11.2023)

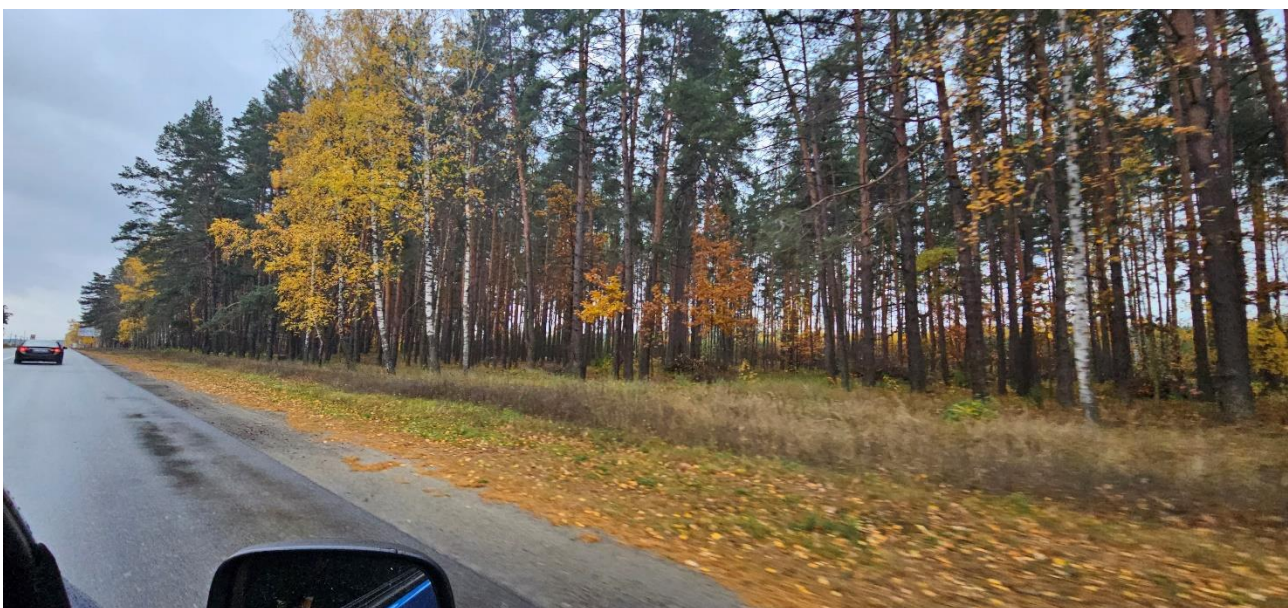
С. Горенка. Вулицями села, руйнації, нині (фото автора 11.11.2023)

С. Горенка. Вулицями села, руйнації, нині (фото автора 11.11.2023)

С. Горенка. Контрасти села: руйнація та відновлення, вул. Шевченка нині (фото автора 11.11.2023)

Моя Київщина восени. Під час експедиційних розвідок (фото автора 11.11.2023)